

Menekülés Egyiptomba, 1934. A család gyűjteménye
Lapszámunk 1., 10., 11., 13. és 15. oldalát Eugen Gácsa a kolozsvári Quadro Galériában megnyílt retrospektív tárlatának nyagával illusztráltuk.

KARÁCSONYI ZSOLT

A jeleken belül

Milyen jó várakozni bármire is ebben a szép, ízig-vérig európai éjszakában, az ötletek és befejezetlenségek sötétjében, amikor még gondolatok holt tengerei is hullámozni kezdenek; mert akadnak jelek, amelyek száraz lábbal jutnak át a vízen, vannak jelek, amelyek kibírnak vihart, forradalmat, mély diktatúrát és magasságokon is túllépő lendületet egyaránt.

Vannak jelek és mi e jelek között élünk, ha nem is mindig e jelekben, e jelek szerint. Lerójuk tiszteletünket, miközben a jeleket rójuk, írjuk tovább – hiszen a jelek is írnak bennünket.

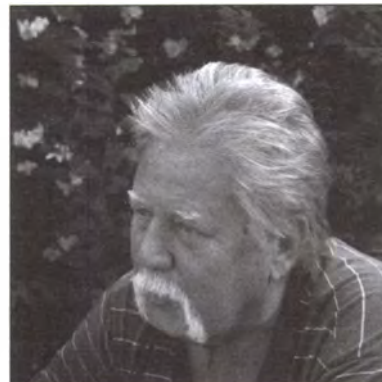
Mert leírnak, éppen ezért fáradságos a jeleken belül maradni – a szó leíró jellegét beíró, befele tartó jellegre cserélni nem csupán nehéz, de kockázatos vállalkozás is.

Tudjuk: a kövek mélyén szobrok rejlenek, hogy a természet könyvéből is kiolvasható az isteni sugallat, tudjuk, hogy

képek, képmások vesznek bennünket körül, és emiatt minden mozgásban, lendületben vagy akár rohanásban van.

A jelek mélyén azonban nincsen változás, az üzenet ugyanaz: felkel a nap a királynak és lenyugszik a koldusnak, felkel a nap a koldusnak és lenyugszik a királynak, felkel a képnek és lenyugszik a szónak, felkel a szónak és lenyugszik a képnek. A jeleken belül nincs változás, mert folyamatos megérkezésben várnak arra, hogy felismerjük, merjük felismerni őket ebben a néha még a várakozás csendjét is elfelejtő, ízig-vérig európai éjszakában, ahol akadnak jelek, amelyek száraz lábbal jutnak át a felejtés vizén is.

Elázhatnak kódexek lapjai, szavak jelenhetnek meg a parti homokban, betűvetők pusztulhatnak, tündökölhetnek különböző korokban. Bármiként is alakul az éppen pillanatnyi a jeleken belül, de még a jelek fénye is túl – szerencsénk van valaki, aki pontos neve ellenére is csak nehezen meghatározható, akit a jelek közé lépve mégis bármikor megpillanthatunk, aki bennünk van kimondatlanul, leíratlanul is.

„Mindnyájunknak
egyszemélyes volt
a nemzedéktudata”

BESZÉLGETÉS
GÁLFALVI
GYÖRGGYEL

/2

Cseke Péter:

ZARÁNDOKUTAK
A FEKETE
KOLOSTORHOZ

/6

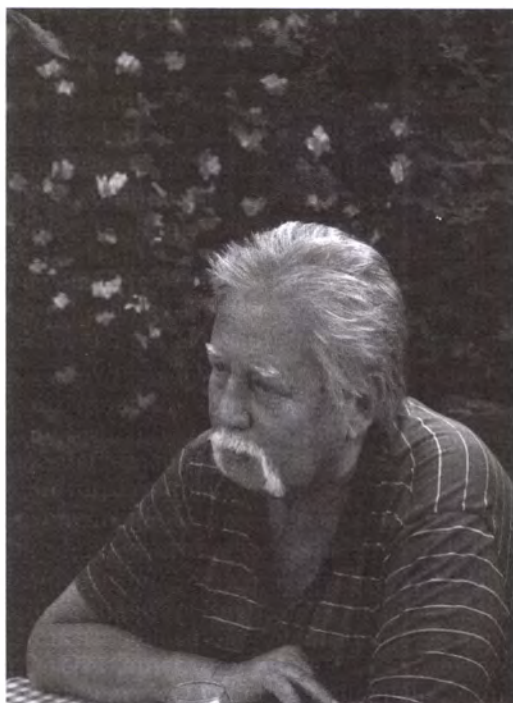
Haklik Norbert:

BALTHAZÁRRAL
BETLEHEM ÉS
BUDAPEST KÖZÖTT

/14

„Mindnyájunknak egyszemélyes volt a nemzedéktudata”

Beszélgetés Gálfalvi Györggyel

Fotó: Cseke Kata

– Az elmúlt három évben három könyved jelent meg, kettőnek szerzője, egynek egyfajta társszerzője vagy. 2016-ban a Szekuritáté irattárából kikért dossziéból összeállított Kacagásaink, 2017-ben a Beszélgetéseink, amely alcíme szerint is Emlékirat interjúkban elbeszélve, s az általad, illetve veled készült beszélgetéseket, interjúkat tartalmazza. A harmadik könyv, a Gáspár György által írt kismonográfia, az Alattvalónak alkalmatlan című pályakép igazodik a korábbiakhoz annyiban, hogy mindhárom könyv az én olvasatomban egyfajta számadás, számvetés, mint ahogy a Marad a láz? című, a Beszélgetéseinkben újraközölt kötetében is számadást készítettél a második Forrás-nemzedék tagjaival. Hányszor vet az ember számot az életben?

– Egész életünk számvetés. Különösen akkor, ha számvető alkattal átkoztak meg. Engem állandó mérlegkészítés és állandó önkontroll jellemzett, s végso soron a nemzedékem is ezzel jellemez-

hető. Bár én a második Forrás-nemzedéket már nem használom olyan szívesen, az évek során ellegendásodott a fogalom, már mást jelent, mint kezdetben. S én nagyon nem szeretem az irodalmi életben a mítoszokat, mert eltakarják a valóságot. De hogy ne kanyarodjak már az első kérdésben más irányba: a számvetésnek az a lényege, hogy az ember éber, s mindig felméri, tettei révén hova kötődik s azoknak milyen hatása, következményei lehetnek. A számvetés emlékeink számba vétele. Most olvastam Illyés Gyula egy nemrég előkerült naplórészletét, amelyben azt írja, tulajdonképpen egész életünk emlékezés, az emlékeinkből élünk. A leggazdagabbak pedig halálunk órájában vagyunk, mert akkor van a legtöbb emlékün. Nos, az emlékeim mindig mellettem vannak, a múltam mindig mellettem van. Egy ágyban alszunk a múltunkkal, vele szimbiózisban élünk. Mikó Imre mondatát a hetvenes években sokat idézték mindenféle irodalmi versenyeken, eszerint a múltunk nem

mögöttünk, hanem alattunk van, azon állunk. Ez azonban csak részben igaz, állhatunk rajta, de a múlt nem azzal segít, hogy van, amin álljunk, hanem azzal, hogy velünk van s érezteti hatását az életünkben. Az emlékezés kényszere valahol itt gyökerezik. És természetesen az emlékezés hangsúlyosabbá vált az évek telével. Megöregedtem, s ez hangsúlyosabbá teszi a számvetést.

– A kötetek számvetésében egyfajta felelősségre vonást is érzek, egyéni, illetve nemzedéki szinten egyaránt. Jól érzékelem?

– Nem éreztem magam felhatalmazva arra, hogy bárkit is felelősségre vonjak, saját magamon kívül. Magam viszont feltétlenül. A Marad a láz? születésekor (1977-ben) is azt éreztem, fontos utánajárnom, számot vetnem azzal, hogy a szétszéledésünk óta eltelt tíz évben ki mire jutott. Visszatérve egy pillanatra az irodalmi mítoszokhoz, a második Forrás-nemzedékhez köthető mítoszokhoz: a Marad a lázban? is az emlékezésen volt a hangsúly. Azt akartam tudni, kiből él a múltunk, hogyan élnek az emlékeink. S ami számomra nagyon fontos, s mindenképp szeretném hangsúlyozni: a második Forrás-nemzedék körül kialakult mítosz eltakarta, hogy a leglényegesebb kérdésekkel mindenkinek személyesen kellett megküzdenie. Mindnyájunknak egyszemélyes volt a nemzedéktudata. Tehát nem kollektív örület volt – persze, sokat számított, hogy ott voltak a társak, hogy azokat a kérdéseket, amelyekkel szembesültünk, közösen megtárgyalhattuk, de egy pillanatra sem áttartuk magunkat azzal sem a műveinkben, sem a mindennapi cselekedeteinkben, hogy a többiek beleszólhatnak sorsunk alakulásába. Az elszámolás, elszámoltatás akkor lett volna aktuális, ha országos árusításokat láthattunk volna magunk körül. Fogadkozásaink voltak, persze, sokszor, sok helyütt idéztem Király Lacinak azt a sorát, hogy „élek – hibátlan kell legyek!” Ez ugyan megmosolyogtató, mert jól tudjuk, esendőek vagyunk, de nem is törekedtünk végső soron arra, hogy erkölcsi piedesztálra álljunk. De azt, hogy valóban azon az úton maradtunk-e, amin elindultunk, feltétlenül időszerű volt megkérdezni. Többszörösen leírtam már: soha nem azt vártam a barátaimtól s a Marad a lázban sem azt vártam, hogy ugyanazon a ponton találjam őket, ahol hagytam őket, hanem ugyanazon az úton. S végső soron az általad érzékelt számonkérés inkább számvetés, tulajdonképpen próbálkozás arra, hogy rögzítsem a pillanatot. Pillanatfelvétel arról, hol tartunk. Örvendek, utólag nézve is, hogy az az érzelmi kapcsolat, ami a fiúkhoz fűzött, megmaradt. De akinek van szeme és füle, annak a beszélgetésekből is kiderült, ez a viszony nem egyforma: mindenkinek más-más viszony fűzött. Bizonyára az is kiderül eddigi munkásságomból,

GÁLFALVI GYÖRGY

1942. április 28-án született Marosvásárhelyen. Középiskoláit szülővárosában, a Bolyai Farkas Líceumban végezte, az Unirea-Egyesülés Líceumban érettségizett (1960), a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen magyar nyelv és irodalom szakos diplomát szerzett (1965). Öt éven át az Ifjúmunkás szerkesztőségében dolgozott Bukarestben; 1970-től az Igaz Szó több rovatának szerkesztője. A sajtóban először irodalmi kritikákkal jelentkezett, majd a riport műfajához fordult, és további pályáján ez maradt fő írói megnyilatkozási formája. A második Forrás-nemzedék 11 képviselőjét szólaltatta meg Marad a láz? című interjúkötetében (1977). További fontos művei: Szülőföldön, világszélen (riportok, 1974), Találkozásaink (íróportrék, 1989), Egy áruló monológja (naplójegyzetek, 2000), Kacagásaink (2016), Beszélgetéseink. Emlékirat interjúkban elbeszélve (2017). 2018-ban jelent meg Gáspár György monográfiája Gálfalvi Györgyről, Alattvalónak alkalmatlan. Pályakép Gálfalvi Györgyről címmel. 1991-től a marosvásárhelyi Látó irodalmi folyóirat főszerkesztő-helyettese, 1993-tól 2005-ig a lap tényleges vezetője, majd főszerkesztője.

>>>>> folytatás az 5. oldalon

Ady Endre (1877–1919)

JANUÁR

1 KEDD	Újév
2 SZERDA	Ábel, Ákos
3 CSÜTÖRTÖK	Benjámín
4 PÉNTEK	Angéla
5 SZOMBAT	Árpád, Simeon
6 VASÁRNAP	Gáspár, Menyhért, Boldizsár
7 HÉTFŐ	Artúr, Attila, Etele, Ramóna
8 KEDD	Szörény
9 SZERDA	Marcell
10 CSÜTÖRTÖK	Melánia, Vilmos
11 PÉNTEK	Ágota, Baltazár
12 SZOMBAT	Ernő
13 VASÁRNAP	Veronika, Veronka
14 HÉTFŐ	Bódog, Edömér
15 KEDD	Aurél, Loránd, Vitus
16 SZERDA	Gusztáv
17 CSÜTÖRTÖK	Antal, Antónia
18 PÉNTEK	Piroska
19 SZOMBAT	Sára
20 VASÁRNAP	Fábián, Sebestyén
21 HÉTFŐ	Ágnes
22 KEDD	Alfonz, Vince
23 SZERDA	Zelma
24 CSÜTÖRTÖK	Erik, Timót
25 PÉNTEK	Pál, Saul
26 SZOMBAT	Paula, Vanda
27 VASÁRNAP	Angelika, Zsolt
28 HÉTFŐ	Károly, Manassé
29 KEDD	Adél, Emőke, Eta
30 SZERDA	Gellért, Gerda
31 CSÜTÖRTÖK	Marcella

FEBRUÁR

1 PÉNTEK	Efraim, Ignác
2 SZOMBAT	Apor, Karolina
3 VASÁRNAP	Balázs, Nimród
4 HÉTFŐ	Andrea, Csenge, Janka, Ráhel
5 KEDD	Ágota, Richárd
6 SZERDA	Dóra, Dorka, Dorottya
7 CSÜTÖRTÖK	Rómeó, Tódor
8 PÉNTEK	Aranka
9 SZOMBAT	Abigél, Apollónia
10 VASÁRNAP	Elvira
11 HÉTFŐ	Adolf, Dezső
12 KEDD	Lídia, Lilla, Livia
13 SZERDA	Ella, Fruzsina, Linda
14 CSÜTÖRTÖK	Bálint
15 PÉNTEK	Georgina, Kolos
16 SZOMBAT	Juliana, Samu
17 VASÁRNAP	Álmos
18 HÉTFŐ	Bernadett, Konrád
19 KEDD	Ozsvát, Zsuzsanna
20 SZERDA	Aladár, Zelinda
21 CSÜTÖRTÖK	Eleonóra
22 PÉNTEK	Gerzson
23 SZOMBAT	Szemere
24 VASÁRNAP	Mátyás, Jázmin
25 HÉTFŐ	Géza
26 KEDD	Edina
27 SZERDA	Ákos
28 CSÜTÖRTÖK	Elemér

HELL

JÚLIUS

1 HÉTFŐ	Annabella, Anna-mária, Renáta
2 KEDD	Ottó
3 SZERDA	Kornél, Soma
4 CSÜTÖRTÖK	Berta
5 PÉNTEK	Emese, Sarolta
6 SZOMBAT	Ezsaiás, Melitta
7 VASÁRNAP	Donát
8 HÉTFŐ	Ellák, Teréz
9 KEDD	Ruth, Vera
10 SZERDA	Amália, Melina
11 CSÜTÖRTÖK	Lili, Lilla, Nóra
12 PÉNTEK	Izabella
13 SZOMBAT	Jenő
14 VASÁRNAP	Örs, Ulrik
15 HÉTFŐ	Henrik, Leonóra, Örkény
16 KEDD	Enikő, Ruth
17 SZERDA	Elek
18 CSÜTÖRTÖK	Cecília, Frigyes
19 PÉNTEK	Alfréd, Emilia
20 SZOMBAT	Éliás, Illés
21 VASÁRNAP	Dániel, Helén, Léna
22 HÉTFŐ	Magda, Mária-Magdolna
23 KEDD	Lenke
24 SZERDA	Kinga, Krisztina
25 CSÜTÖRTÖK	Jakob
26 PÉNTEK	Anna, Panna
27 SZOMBAT	Györk, Olga
28 VASÁRNAP	Ata, Ince, Szabolcs
29 HÉTFŐ	Bea, Márta
30 KEDD	Judit, Jutta, Polixéna
31 SZERDA	Heléna, Oszkár

AUGUSZTUS

1 CSÜTÖRTÖK	Boglárka, Péter
2 PÉNTEK	Lehel
3 SZOMBAT	Hermina
4 VASÁRNAP	Domokos
5 HÉTFŐ	Krisztina, Zita
6 KEDD	Berta, Bettina
7 SZERDA	Arabella, Ibolya
8 CSÜTÖRTÖK	Gusztáv, László
9 PÉNTEK	Emőd
10 SZOMBAT	Bianka, Lóránt, Lőrinc
11 VASÁRNAP	Tibor, Zsuzsa
12 HÉTFŐ	Klára
13 KEDD	Csongor
14 SZERDA	Mikeás, Özséb
15 CSÜTÖRTÖK	Mária
16 PÉNTEK	Ábrahám, Rókus
17 SZOMBAT	Anasztáz
18 VASÁRNAP	Ilona
19 HÉTFŐ	Huba
20 KEDD	István
21 SZERDA	Hajna, Sámuel, Zsanett
22 CSÜTÖRTÖK	Menyhért, Mirjam
23 PÉNTEK	Farkas, Szidónia
24 SZOMBAT	Bertalan, Jonatán
25 VASÁRNAP	Lajos
26 HÉTFŐ	Endre, Rita
27 KEDD	Kincső
28 SZERDA	Ágoston, Mózes
29 CSÜTÖRTÖK	János, Ernesztina
30 PÉNTEK	Róza, Rózsa
31 SZOMBAT	Bella, Erika, Hanga, Ramóna

SZEPTEMBER

1 VASÁRNAP	Egon, Egyed
2 HÉTFŐ	Rebeka, Teodóra
3 KEDD	Hilda, Szende
4 SZERDA	Rozália
5 CSÜTÖRTÖK	Alpár, Lőrinc, Viktor
6 PÉNTEK	Ida, Zakariás
7 SZOMBAT	Ivor, Regina
8 VASÁRNAP	Mária, Adrienn,
9 HÉTFŐ	Ádám
10 KEDD	Hunor, Mikolt, Nikoletta
11 SZERDA	Jácint
12 CSÜTÖRTÖK	Mária, Ibolya,
13 PÉNTEK	Ludovika
14 SZOMBAT	Szeréna
15 VASÁRNAP	Enikő, Kató, Roland
16 HÉTFŐ	Edit
17 KEDD	Ludmilla
18 SZERDA	Diána, Titusz
19 CSÜTÖRTÖK	Vilma
20 PÉNTEK	Frida
21 SZOMBAT	Ilka, Máté
22 VASÁRNAP	Mór, Móric
23 HÉTFŐ	Tekla
24 KEDD	Gellért
25 SZERDA	Adorján, Kende
26 CSÜTÖRTÖK	Jusztina
27 PÉNTEK	Albert, Damján
28 SZOMBAT	Vencel
29 VASÁRNAP	Mihály
30 HÉTFŐ	Jeromos

OKTÓBER

1 KEDD	Malvin
2 SZERDA	Petra
3 CSÜTÖRTÖK	Helga, Jozefa
4 PÉNTEK	Ferenc, Edvin
5 SZOMBAT	Attila
6 VASÁRNAP	Brúnó, Kadosa, René
7 HÉTFŐ	Amália
8 KEDD	Etelka, Gitta
9 SZERDA	Dénes
10 CSÜTÖRTÖK	Bendegúz, Gede
11 PÉNTEK	Brigitta, Gyöng
12 SZOMBAT	Miksa
13 VASÁRNAP	Edgár, Kálmán
14 HÉTFŐ	Beatrix, Livia
15 KEDD	Terézia
16 SZERDA	Aurélia, Gál
17 CSÜTÖRTÖK	Hedvig, Szilame
18 PÉNTEK	Lukács
19 SZOMBAT	Ferdinánd, Nándor
20 VASÁRNAP	Cintia, Irén
21 HÉTFŐ	Orsolya, Zselyke
22 KEDD	Előd, Tilda
23 SZERDA	Gyöngyvér
24 CSÜTÖRTÖK	Ruben, Salamon
25 PÉNTEK	Blanka
26 SZOMBAT	Demeter
27 VASÁRNAP	Szabina
28 HÉTFŐ	Simon, Taddeus
29 KEDD	Melinda, Szilár
30 SZERDA	Kolos
31 CSÜTÖRTÖK	Farkas, Zenóbia

>>>>> folytatás a 2. oldalról

hogy Király Lacit éreztem magamhoz a legközelebb, kiskötetnyi esszét is írtam a szövegeiről. S hadd emeljem ki, mindig a nemzedékhez tartozónak éreztem Szőcs Kálmánt, aki vásárhelyi lévén iskolatársam is volt. Beszélgetéseink meghatározták a későbbi gondolkodásomat. A nemzedékiségre visszatérve, hadd tegyem hozzá, igencsak különböztünk egymástól, még Farkas Árpád és Király Laci is, akik együtt laktak abban a padlás-szobában, amit én passzoltam át nekik. De persze lehet nagyon komoly dolgozatot írni, hogy ugyanarról a témáról mit írt az egyik, mit a másik, a maga tehetőségének a törvényei szerint.

– *A Szekuritáté irattárából előkerült dossziéd (ami a Kacagásaink gerincét képezi) ismeretében nem gondoltad, hogy érdemes lenne újra felkeresni a nemzedéktársakat és egy új Marad a lázat készíteni?*

– Nem. Ez fel sem merült bennem. A szekusdossziét átolvasva sok meglepetés ért. De az egy pillanatig sem, hogy azok, akik a legközelebb álltak hozzám, jelentettek volna rólam. Az igen, hogy szorult helyzetben esetleg más taktikát választottak a párbeszédre, mint amit én választottam volna, ha ezt taktikának lehet nevezni. De soha nem gondoltam, hogy akármilyen szorult helyzetbe kerüljenek, jelentést írjanak rólam.

– *Meglepetéseket említettél...*

– A meglepetéseket nem ők okozták. Ha már itt tartunk, el kell mondanom, nagy elégtételelem volt, mikor Aradi Jócó barátom – aki a hetvenes években az irodalmi kört vezette – eljött az első alkalommal hozzám, s elmondta, olyan dolgokat is leírt rólam, amik nem igazak, s hogy nem tudta magáról, kényszerhelyzetben hogy fog viselkedni. Vagy említhetem Györffi Kálmánt, aki az egyik legnagyobb tehetőség volt akkor, s nagyon sajnálom, hogy hallgat, s akinek a hetvenes években megjelent kötetei máig nincsenek kelő súlyukban értékelve. Igazat kell adnom Mózes Attilának, aki többször leírta: Györffi Kálmán az egyik legnagyobb író a 60–70-es években. Kálmán is megkezesett, elmondta, két napig ült a Szekun, olyan dolgokat is aláírt, amiket nem kellett volna. De a nemzedéktársaim közül soha nem gondoltam volna, s nem is volt senki, aki jelentett volna. Persze a Markó Béla által egy zöld szatyorban Bukarestből elhozott kb. hatezer oldalnyi jelentés is gyanús. Amikor Bukarestben kikértem a dossziémat, több olyan dokumentumot láttam – és kérvényeztem a másolatukat –, amelyeket végül nem kaptam meg. Túl azon, hogy fekete tussal nevek vannak át- és kihúzva, a kikért jelentéseket sem kaptam meg mind. Nem tudom, miért. Ezért vagyok zavarban a folytatást illetően is, rengeteg a pontatlanság, de még csak feltételezni sem akarok valakikről olyasmit, ami nem halálosan biztos.

– *A Kacagásaink nem csak kordokumentum. Szinte napra pontos tudósítás Gálfalvi György életéről. A jelentéseket kötetileg formálni, beavatni a nyilvánosságot a jelentések világába, magyarázatokkal ellátni szintén számvetésre készíti a szerzőt. Melyek voltak a szelekció szempontjai? Meddig terjed a feltárás gesztusa – gondolok itt például arra, hogy nincsenek felfedve a besúgók.*

– A Kacagásainkban a besúgás mechanizmusát akartam érzékeltetni, rávilágítani arra, miként működött. Igaz, ezt megtette Markó Béla is (*Egy irredenta hétköznapiak* – szerk. megj.), s azt kell mondanom, nem igazán érdekli ez a kérdés a társadalmat. Néhány embert lehet, hogy érdekelt, de a fiatalokat nem érdekli. Többen mondták már nekem: ez a ti életetek, Gyurka, a legfontosabb elfelejteni, minél hamarabb. Ezért sem akartam még a besúgóimat sem felfedni. Mert nem lényeges, a cégéreztetés akár éltükben, akár halálukban nem célozom. Miért csak erről tudjon róluk az utókor, amikor kiváló írásaik vannak. Nincs bennem kompenzációs vágy sem, aki abban a rendszerben élt, tudja, rendkívül bonyolult volt az életünk – magunkról tudhatjuk talán, hogy alkatunknak megfelelően hogyan viselkedtünk volna kényszerítő körülmények között, de nem tudhatjuk azt, hogy miként viselkedtek volna szorult helyzetben azok, akik vallottak. Példaként Székely Jánost hoznám, aki rendkívül egyenes ember volt, megírta a dicsőítő verseit, az *Itthon vagyokat*, hogy az apját kihozhassa a börtönből. De még kilencven után is azt vallotta, amikor már nem szorította a hatalom, hogy újra megtenné. Székely János nem ismerte el az ítékezés jogát. Mi, bár az *Igaz Szónál* kollégák, asztaltársak voltunk, nyugdíjazása után kerültünk igazán közel egymáshoz – akkor sokat beszélgettünk, vallott, vallott és vallott. Én úgy gondoltam, azok, akik méltatlanok voltak, semmiképp sem érdemesek arra, hogy folytassuk velük a kapcsolatot. Például Hajdu Győzővel. Székely János szerint azonban Hajdu szegényszagú ember volt, hihetetlen ambícióval, aki arra volt kényszerülve, hogy elárulja a lelki vezetőjét, ezért XI-es diákként feljelentette, mert – Székely János szerint – nem tehetett mást, mert akart valaki lenni. És persze kilencven után sem sikerült parkolópályára tenni, hiszen kapott egy lapot, amit szerkesztett, hatalmas fizetést, kitüntetést a román és magyar államtól egyaránt. A mai napig vannak, akik azt mondják nekem, ő volt a leghasznosabb magyar '89-ig. Székely János az ítékezés jogáról akart lebeszélni.

– *Ha jól értem, a dokumentumok szelekciója, a jelentések egymás mellé rendezése, a kommentárok mentén kell az olvasónak levonnia a következtetést?*

– Igen, ez volt a célozom, a kötet szerkezete, a dokumentumokhoz fűzött véleményem, amilyen világításba helyezem őket,

ezekből ki kellene derülnie, hogyan látom a helyzetet, hogy mi a véleményem a korszakról, amelyben élünk adatott.

– *„Pontosan tudom, a fontos dolgok nem történtek meg velem, mert nem tudtam átélni a belső feltételeket, nem tudtam megteremteni ezeket. Nagyon sok dolog kimaradt az életemből. Én nem lettem az, aki, hanem félresiklottam” – olvasom egy interjúban, amit Gáspár György a monográfia első oldalain is idéz. Mi az, amit másként kellett volna írni, tenni?*

– Az életem egyik legnagyobb problémája volt, hogy nem verekedtem eleget. Mindig szelídítettem magam, önmagam hamisítványaként éltem le az életem. Mert vissza kellett fogni magam. Nagyon egyetértettem Szilágyi Istvánnal, aki a vele készített interjúban elmondta legnagyobb hiányérzetét: többet kellett volna verekednie (lásd: *Beszélgetéseink*) S most is ez van: lett volna lehetőség a számvetésre, de ahogy Markó Béla írja, ököllel nem oldok meg semmit. Igazat adok neki, mert ugyan bennem feloldódik valami, hogy igazságot tettem, de hát a kételyek mindig bennem vannak, hogy valóban igazság-e az igazságom. A Gaál Gábor körben is mindig a másik álláspont átgondolására intettem a fiúkat. Az ellentétek kiegészítik egymást, vallom, de a másik megértésének a szándékát, a másik álláspontjának a megértését mindig a szememre vetették. Valóban, ez a fajta viszonyulásom lebélt. De hát ennél a kérdés azért bonyolultabb. Szeretnék meggyőzni benneteket, fiatalokat, s kétségbe ejtő, hogy emberileg elmondhatatlanok vagyunk. Közölhetetlenek, mert nem értenek meg minket a fiatalok. Nem lehetett így, mondják, kétségbe vonva az emlékeinket.

– *Szerkesztőként, kritikusként, szociográfusként végigkövette az elmúlt ötven év erdélyi irodalmát. Mi az, ami fennmarad az idő rostáján ebből az igen gazdag irodalmi termésből?*

– Valóban, szerkesztőként, kritikusként végigkövettem ezt az elmúlt ötven évet, s bátran merem állítani, az európai irodalomban is érvényes művek születtek. Székely János *Caligulája* az egyik legnagyobb magyar dráma, világirodalmi szintű, biztos vagyok benne. A *nyugati hadtest* ugyancsak. Sütő András eszéi, gondoljunk bármit is Sütőről, épp a nyelvi bravúrai miatt, nehezen fordíthatóak, s nehezen lehet érzékeltetni, mit is jelentettek, de szintén időtállóak. Lászlóffy Aladár, Markó Béla versei szintén. Király Laciról nem is beszélve, hisz mindenki tudja, szívem csücske. Soha semmivel sem tartottam az Erdélyben született irodalmat kevesebbnek az egyetemes magyar irodalomnál. És azt is tudjuk, a függőhidak borzasztó ingatagok és túlságosan nagy kilengéseket igazolnak.

DEMETER ZSUZSA

Zarándokutak a Fekete kolostorhoz

avagy egy remekmű kultúrdiplomáciai szolgálata

1. Kuncz Aladár „jelenidejűsége”

Előadásomra készülve látómezőmbé került Józsa Mártának, az *EX Symposion* szerkesztőjének öt évvel ezelőtti olvasónaplója, amelynek végkicsengése: a második világháború narratívája „máig felülírja, relativizálja és elfeledteti az első szenvedéstörténetét, okait, következményét, tanulságait”.¹ Megkerülhetetlen nézőpont ez kétségtelenül, ajánlatos végiggondolnunk, nehogy a feledés homályába kerüljenek olyan remekművek, mint például a *Fekete kolostor*. Amint Kuncz „jelenidejűsége” kerül szóba, a szerző meglepő kijelentést tesz: „Kerek évfordulókkor akadnak méltatói, az emléktábláját már fölavatták Noirmoutier-ban, a fekete kolostornál, de kutatója alig adódik; idézettsége, recepciója pedig gyakorlatilag nincs.” Aki valamennyire is járatos a két világháború közötti időszak irodalom- és esztétikájában, kénytelen megállapítani, hogy Kunczot illetően a szerző maga is „felülír”, „relativizál”, nem veszi figyelembe az évtizedek mikrofilológiai kutatásaival kiküzdött – korántsem csekély – eredményeket.

Aligha vitatható, hogy az évfordulós megemlékezéseknek éppúgy megvan a maguk szerepe egy író utóéletében, mint a művek koronkénti reflektáltságának. Ha csak Kuncz halálának 80. évfordulóját tekintjük, amikor Józsa Márta útjára bocsátotta olvasónaplóját, olyan rendezvényeket találunk, mint az MTA Irodalomtudományi Intézetében (MTA ITI) – 2011. június 15-én tartott – emlékülés, a budapesti Kuncz Aladár Alapítvány megemlékezése, Jancsó Miklós és Rekita Rozália kolozsvári színművészek pódiumműsora; 2012 nem volt ugyan kerek évforduló, de Leányfalun emléktáblát avattak, az aradi Kölcsey Egyesület tagjai pedig az író szülővárosában emléktáblát és arckép-domborművet lepleztek le. Minthogy Józsa Mártát első sorban Kuncz „marginalizáltsága”, „árvasága” foglalkoztatja, így azt sem feltételezhetjük, hogy a 2013-ban megjelent *Kuncz Aladár emlékezete* című tekintélyes Poliskiadvány készítése volna megszólalásra.² Pedig ez a kötet is bizonyosága annak, hogy Kuncz kortársainak éppúgy üzenete van számunkra, mint az írói örökség tudományos feldolgozóinak. Elvitathatatlan érdemei vannak ebben egykori professzoromnak, Jancsó Elemérnek, aki már 1956-tól alakítója volt Kuncz utóéletének. Nem csupán rokonsági alapon. (Jancsóné Máthé Szabó Magda unokahúga volt Kuncznak.)

A 85. évforduló eseménytörténete újlag meggyőzött arról, hogy egyre nagyobb és hatékonyabb a kezdődő „Kuncz-kultusz” kisugárzása. Kolozsváron például két kiadó

vállalta fel életművének – mikrofilológiai kutatásokra alapozott – kiadását. A Kolozsvári Magyar Napok az író *Összegyűjtött Munkái* címmel elkezdett nyolckötetes sorozata bemutatására adott alkalmat – Boka László, Filep Tamás Gusztáv és Juhász Andrea közreműködésével. Az OSZK és a Kriterion közös kiadásában megjelenő munkák első három kötete szépirodalmi, a többi elméleti jellegű írásokat tartalmaz.³ A Helikon–Kemény János Alapítvány *Helikoni estéit* Jeney Éva irodalomtörténész és Filep Tamás Gusztáv esztétikátörténész előadásai tették emlékezetessé Nagyváradon, Székelyudvarhelyen, Marosvásárhelyen és Nagyenyeden; az Erdélyi Helikon írói közösség megalakulásának 90. évfordulójáról megemlékező miskolci tudományos konferencián Boka László⁴ és Márkus Béla⁵ mélyenszántó elemzéseit vágtak új csapást a Kuncz-kutatásban. Kántor Lajos – a 2018-ban megjelent *Száz év kaland* című testes kiadvány társszerzője – Advával, Kóssal, Kosztolányival együtt helyezi piederstálra Kunczot.⁶

2. Kuncz-kutatók Noirmoutier-ben és Île d'Yeu-ben

„Emléktábláját már fölavatták Noirmoutier-ban, a fekete kolostornál” – így Józsa Márta 2013-ban. De kik? Az általános alany okán nem is sejtjük a kultúrdiplomácia francia és magyar személyiségeinek kilétét. Holott köztük volt a Szardínia szigetéről meghívott Lőrinczi László is. Tőle tudjuk, a több mint negyven évig „Kunczban utazó”-tól, hogy Kő Pál bronzportréját 2001. október 6-án helyezték el a noirmoutier-i várkastélyban lévő helytörténeti múzeum bejárata mellett. Azt is, hogy a művész a bronzportré másolatát 2003 tavaszán Kuncz Aladár hajdani iskolájának, a volt piarista főgimnáziumnak (a mostani Báthory István Elméleti Líceumnak) ajándékozta. A francia közönség megilletődve vette tudomásul – írta haza barátainak Lőrinczi –, hogy Kő Pál világirodalmi rangú alkotóra irányította a figyelmet. Erdemes hát jó hírért keltenünk a *Fekete kolostornak* – fűzte hozzá nem kis büszkeséggel –, mert egy ilyen nagy hatású [magyarul, angolul, franciául, olaszul, törökül, románul és – Lőrinczi halála után – spanyolul is megjelent] mű nem kicsi erdélyi ajándék Európa „eszmeraktárának”.⁷

2.1. Jancsó Elemér „dédelgetett terve”
Lőrinczi Lászlótól tudom: Jancsó Elemér „dédelgetett terve” volt, hogy előke-

ritse és megvizsgálja a francia internált-ságban töltött évekre vonatkozó levéltári anyagot; hogy nyomon kövesse azoknak a sorsát, akiknek a *Fekete kolostor* írója a kényszerű összezárttságban átéltek alapján örök emléket állított.⁸ Néhai professzorom a harmincas években Sorbonne-on töltött négy szemesztért, 1968 nyarán „teljesen újjászületve” tért vissza Párizsból. A hajnalba nyúló bukaresti éjszakában mind ezt ismételte: „Adatok kellenek... új adatok... Aki egyetlen új adatot hoz felszínre, tett valamit a filológiáért...” Szavait nem annyira az író-műfordító és színpadi szerző Lőrinczinek szánta, sokkal inkább saját magát biztatta. Nem sejtette, hogy már nem fog eljutni Noirmoutier-ba. A Kuncz-hagyaték tiszteletében felnőtt színművész fia szerint a belügy számon tartotta aja szabadkőműves múltját, és főként azt, hogy családi kapcsolatok fűzték a Szabad Európánál dolgozó Cs. Szabó Lászlóhoz.⁹

Jancsó Elemér 1971 novemberében elhunyt. Lőrinczi akkor úgy érezte, hogy neki kell valóra váltania professzorom álmát. Amit némiképp megkönnyített az, hogy Bukarestben élt, és olasz hárfaművész felesége kísérelésként eljuthatott Párizsba, onnan Bukarestben megismert francia író-barátai segítségével Noirmoutier-ba. Nemcsak a remekművet olvasta el újra meg újra, széles körű levelezésbe kezdett; beült a bukaresti Akadémiai Könyvtárba, ahol megtalálta a két világháború közötti erdélyi magyar lapokat. A *Keleti Újság*ban egy névtelen tudósító cikkére bukkant, amelyikből egy nagyváradi tanárember históriája kerekedett elő, aki a harmincas évek vége felé Kuncz szenvedéstörténeteinek helyszíneit kereste, körbejárta a szigetet, de a Fekete kolostort nem látta. Lőrinczit mélyen letörte a *Keleti Újság* híradása. „Miféle kutatóink vannak – jegyezte fel –, ha egy ilyen fontos körülményről még nem hallottam? Időtlenül létező tanúként emlegetjük a Fekete kolostort – holott már rég eltűnt a föld színéről?... Úgy éreztem, hogy valami végzetes, pótolhatatlan veszteség ért bennünket...” De akkor már annyira benne élt témájában, hogy elhatározta: legalább a romokat meglátogatja. Nem bánta meg, mert helyszíni tájékozódása alapján megtudta: „Ez az épület, amely a mi tudatunkban a Fekete kolostort képviseli, sohasem volt kolostor, szerzetesek nem laktak benne. A fekete csuhás – Benedek-rendi – barátok emlékét és szimbolikáját Kuncz nagyszerű költői fogással mentette át a foglyatáborra (kényszerű férfi-klastrommá) alakított várkastély falai közé. S mert ez így van, nekünk örökre megmarad *Fekete kolostornak*.”¹⁰

Bágyoni Szabó István 1973-as *Korunk* közleményéből tudta meg, hogy az első „Kuncz-utazó” nem volt más, mint az író testvérbátyja, dr. Kuncz Ödön kereskedelmi jogász, akadémikus.¹¹

2.2. Lőrinczi László

Egy bukaresti diákkirándulás alkalmával ismertem meg Lőrinczit, versíró középiskolásként, minek köszönhetően azok között tudhattam, akik – Kányádival és Szabó Gyulával – pályakezdésemet egyengették. A két világháború közötti kisebbségi sorsot idéző munkáim (*Nem lehet,*

Kő Pál bronzportréja Kuncz Aladáról. A művész ajándéka megtekinthető a Báthory István Elméleti Líceumban. Rohonyi D. Iván felvétele.

Erdélyi Fiatalok, László Dezső) megjelenését követően kapcsolatunk barátsággá mélyült, és miután áttelepedett Olaszországba a lányához, Settimo San Pietróból is többször felhívott telefonon. Minden érdekelte, ami velünk történik.

Magához Kuncz Aladárhoz akkor kerültem lélekközelbe, amikor a Kriterion Könyvkiadó felkérésére kismonográfia-sorozatot szerkesztettem *Közelképek* címmel. Magyar szakos tanárokhöz és diákjaikhoz akartam „közel hozni” erdélyi klasszikusainkat, akikről 1989 előtt nem sok szó eshetett a középiskolai oktatásban. Nem véletlen, hogy a sort Kunczcal, Áprilyval és Dsidával kezdtem. Szerencsém is volt, mert Pomogáts Béla 1968-as munkáját csak kiegészíteni kellett. És erre annál szívesebben vállalkoztam, mivel sorából kiéreztem a tököli internálótábor fiatalon megjárta irodalomtörténész témaérzékenységét.

Tíz esztendővel ezelőtt levélben kerestem volt fel az *Utazás a Fekete kolostorhoz* szerzőjét: ossza meg európai tapasztalatait a *Korunk* olvasóival. Örömmel és nagy átéléssel tette, hiszen legkedvesebb témájáról, Kuncz-kutatásainak újabb fejleményeiről szólhatott – az itthoniaknak. Lapozom az *Üzenetek Erdélybe* című – 2010-es – Polis-kötetét, és nem találok benne az ismerős szöveget. Megfeledezett volna róla? Nyolcvankilencedik életévét taposta. Később kiderült, hogy élménybeszámolójának némely részletét beépítette utazásainak harmadik, bővített kiadásába. Bennem azonban úgy él a szövege, ahogyan 2008. április 16-án Settimo San Pietróban postá-

ra adta. Az élményélességgel előadott kutatások érzelmi intenzitásával.

„Egy új könyvélmény adta a kezembe a tollat” – kezdi a Tirrén-tenger partjáról küldött episztolájában. „Ez az élmény lehetett volna korábbi is, hiszen Jean-Claude Farcy francia történész *Les camps de concentration français de la première guerre mondiale* (Az első világháború francia koncentrációs táborai) (1914–1920) című könyve még 1994-ben jelent meg (Párizs, Anthropos Kiadó); de én akkor már Olaszországban, Szardínia szigetén éltem, és azt hittem, hogy Kuncz Aladár *Fekete kolostor*-ának a »hőseivel«, az első világháború idején a Noirmoutier-i normann várkastélyba (majd az Ile d'Yeu-i kazamatákba) internált magyar polgári foglyokkal többé nem fogok foglalkozni. [...] Csakhogy... alig telt el három esztendő, és – bukaresti közvetítéssel – levelet kaptam Franciaországból. Amint később kiderült, Manuel Thierry úr, Beauvoir-sur-Mer-i (Vendée tartomány) könyvkiadó Noirmoutier-ban kapta meg a címet Henri Martin (időközben váratlanul elhunyt) munkatársamtól és barátomtól; azzal a hírrel lepott meg, hogy újra ki akarja adni Kuncz Aladár regényét! »A Fekete kolostor – írta – véletlenül került a kezembe, és nagy hatást tett reám.«

A véletlen néha jól megválasztja az útját! A *Le monastère noir* – Gara László és M. Pierpont fordításában – ekkor már könyvritkaságnak számított Franciaországban, hiszen a Gallimard Kiadó 1937-ben mindössze kétezer példányt szánt a nagy francia piacnak, de ennek a szerény példány-

számnak is a jó része elpusztult a második világháború legelején, egy bombázás során. Mégis, Thierry úr kezébe került... A fiatal Vendée-i kiadó most engedélyemet kérte, hogy egyik régi, a Noirmoutier-i *Les Amis de Noirmoutier* című folyóiratban megjelent Kuncz-émlékezésemet (1982) előszóként felhasználhassa az új kiadáshoz. Az újszerű, elegáns kiállású könyv így is jelent meg 1999-ben.¹²

Az *Utazás a Fekete kolostorhoz* három kiadásában Lőrinczi kutatásainak három fázisa különböztethető meg, illetve fonódik egybe: a) az ihletforrás és a mű viszonyának a tisztázása; b) a regény szereplőinek a felkutatása; c) a remekmű kultúrdiplomáciai szolgálata.

Első útja esetlegesen alakult, ám a primér élményszerzés mély nyomokat hagyott benne. Ezért is nevezi „érzelmes utazásnak” ezt a látogatást. Ennek alapján a másodikra már tudatosan készült. Abból indult ki, amiből Babits is: „A *Fekete kolostor* nem egyszerű memoár: napló-érték, de regény-érték is egyben. Nemcsak a tábor eseményeinek krónikája, hanem egy lélek belső fejlődésének drámai története.” Ezért aztán az *Utazás a Fekete kolostorhoz* nyomozásait is úgy olvashatjuk, mint egy „detektívregényt”, vagyis az oknyomozó riport és az esszé határvidékén született alkotást, amelyik „gyönyörű bűvópataka” a „sorsoknak és szimbólumoknak”.¹³ Maga a szerző szerényen „irodalomtörténeti riport”-nak nevezi a munkát, és ezen a halála évében megjelent harmadik kiadásban sem akart változtatni, bár meggyőződése lehetett, hogy négy évtizeden át voltaképpen egy mikrofilológiai megalapozott monográfiához hordta a Jancsó Elemér által igényelt „alapköveket”. Azzal tette az utókor számára nélkülözhetetlenné munkáját, hogy sikerült kimutatnia Kuncz tévedéseit a részletkérdésekben, ugyanakkor felhívta a figyelmet azokra a fikciós megoldásokra, amelyek növelték a *Fekete kolostor* művészi hitelét. Nem tagadta, hogy közben nagyon megaragudott a filozofokra: „Kuncznak joga volt tévedni és rosszul emlékezni annyi év után, nekünk már nincs jogunk pontatlan és felelőtlen szövegeket kiadni, ugyancsak annyi év után...”¹⁴ A pontatlanul és felelőtlenül kiadott szövegeket Jeney Éva korrigálta a *Fekete kolostor* 2014-es kiadásában.¹⁵

„Amióta a *Fekete kolostor* foglalkoztat, tulajdonképpen azon fáradozom, hogy legalább egy-egy sugárral több fényt bocsássak a könyv hőseire.”¹⁶ Közben kiterjesztette kutatási szféráját az irattárak átvizsgálásával, illetve a fordítók számbavételének igényével. Második útja tulajdonképpen ebben excellál. De nemcsak esszéket, tanulmányokat adott közre a *Fekete kolostor* szereplőiről, színjátékban is feldolgozta annak „hihetetlen” epizódját, a szökés motívumát. Az EMKE székhelyén őrzött Lőrinczi-hagyaték leltárában novelákat, regényeket, egy- és háromfelvonásos színpadi műveket találunk. Köztük a Kolosvári Állami Magyar Színházban bemutatott, A szökést.¹⁷

És minthogy Lőrinczi nemcsak színházrajongó, hanem költői vénájú műfor-

>>>>> folytatás a 8. oldalon

dító is volt (Arghezi, Brecht, Quasimodo, Sadoveanu magyar hangja), kutatásai leginkább arra terjedtek ki, hogy kik vállalták magukra a *remekmű kultúrdiplomáciai szolgálatát*. „Ez a könyv irodalmunk egyik nagykövete: jó lenne, ha folytatni tudná tevékenységét ezen a diplomatanyelven, nemcsak Franciaországban, hanem az egész világon” – jegyezte fel első utazásának tanulságaként. Tíz esztendővel később így tér vissza ez a gondolat: „Szót értettünk, mert egy remekmű is közvetített közöttük.”¹⁸

2.3. Jeney Éva

Lőrinczi nemegyszer hangsúlyozta: nem akarja kisajátítani a Kuncz-kutatást, bőven jut elvégezni valójuk másoknak is. Halála után derült ki, hogy reálisan mérte fel a helyzetet.

Jeney Éva az első világháború kitörésének századik évfordulója közeledtével indult útnak emlékezhelyeket fölkeresni, föltáratlan forrásokat föltérképezni, dokumentumokat gyűjteni. A Klebelsberg Kuno Alapítvány ösztöndíjasának egyik célja Noirmoutier és Ile d'Yeu szigetének a meglátogatása, az ott föllelhető tárgyi emlékek jelenlegi állapotának fényképezése volt. A másik pedig a Kunczra vonatkozó forrásanyag számbavétele, összegyűjtése, fénymásolása, digitális rögzítése. Mindehhez a kiindulópontot kétségtelenül az *Utazás a Fekete kolostorhoz* három kiadása jelentette. Újra föl kellett lapozni és dokumentálni (fényképezni), filológiailag pontosítani, majd értelmezni mindazt, amit a hetvenes években Lőrinczi megtalált.¹⁹

Jeney kutatási beszámolóiból olvasom, hogy a felvállalt munkát elvégezte. Ennek köszönhetően arra is következtethetünk, hogy Lőrinczi színpadi művét, *A szökést* nemcsak a *Fekete kolostor* inspirálta. A mű francia kiadásának megjelenése után ugyanis mindenki azt a bizonyos földalatti folyosót akarta megtalálni. Mindenáron. „A könyv francia befogadásának első szakasza – írja Jeney – az izgatott lelkesedés. Nem a történelmi büntudat vagy a mű esztétikai értéke, netán a francia kultúrából való valamelyes kiábrándulás felhangjai, de nem is az internáltak iránti ellenállhatatlan ellen-, illetve rokonszenv vagy szánsalom keltette az izgatottságot. Noirmoutier elsősorban műkedvelő történészei mindenekelőtt a szökésről szóló fejezetet olvasták mohón, és azt hitték, hogy *nemkívánatosaik* (*indésirables*) végre megtalálták azt a legendás utat, amely a vártól a Saint Philibert templomig, sőt akár a gázlóig (Gois) is elvezet, s melynek ősi létét ők addig csak sejtették vagy remélték.”²⁰

Lőrinczi László elhunytával az író hagyatéka lányához, a Szardínia szigetén élő Marinella Lőrinczinek, az Università di Cagliari oktatójának a birtokába került. Marinella pedig átadta az EMKE által működtetett Szabédi Emlékház irattárának.²¹ Ebből az következik, hogy Kuncz vagy az első világháborús franciaországi hadifoglyok kutatóinak a Lőrinczi-hagyatékkal is számolniuk kell, hiszen a *Fekete kolostor* hatástörténetéhez immár elválaszthatatlanul ez is hozzátartozik.

3. Irodalomértelmező szemináriumok alapanyaga

Lőrinczi László a romániai forradalmi változások után azt remélte, hogy Kuncz Aladár szellemi öröksége nagyobb súllyal fog érvényesülni erdélyi magyar közművelődési életünkben (például, hogy a nevét felveszi valamelyik kiadóházunk). De nem így történt, s ez bizony elkedvetlenítette. A bukaresti egyetem hungarológia szakos diákjainak tartott előadását követően azonban újabb reménysége támadt. Gondoljuk át, hogy mi mindennek a megbeszélésére adna lehetőséget egy ilyen szakkollégiumi terv. Szabó Dezső egyenesen Párizsból jövet érkezett meg tanári állásába Székelyudvarhelyre, a négy ottani tanéve során pedig még két alkalommal látogatott – Kuncz Aladár társaságában – a francia fővárosba. Jelentések az is, hogy a francia internálótáborból szabaduló és 1923-ban Budapestre Kolozsvárra költöző Kuncz, miután átvette az *Ellenzék* irodalmi-művészeti mellékletének szerkesztését, elsőként Tompa Lászlót keresi fel a Székely támadt vár alatt. A költő 1931-es visszaemlékezése szerint Kuncz legfőbb célkitűzése az erdélyi irodalom java erőinek összefogása, az irodalom színvonalának emelése, a közízlés fejlesztése volt. Milyennek látta „az idők szavának megfelelő” erdélyi irodalmat Kuncz Aladár? A kérdésre Boka László kereste a választ a miskolci konferencián. „Aktualizált tartalommal megtöltendő értéknek gondolta – olvasható az irodalomtörténész, az OSZK tanulmányi igazgatója okfejtésében –, nem valami öröktől fogva adottnak. A kidolgozott transzszilván szemléletben ez az erdélyiség persze valós történeti értékekkel és eltörölhetetlen múlttal rendelkezett, amibe kapaszkodni lehet, de közösségére – a közeljövőt tekintve – minden korábrinál nagyobb kihívások várnak, melyet tehát valós szellemi közösséggé kell kovácsolni e nehéz időkben. Kuncz ebben vállalt mérhetetlenül fontos szerepet. Sokszor saját írói ambícióit is háttérbe szorítva...”²²

Márkus Bélát is ez a kérdéskör foglalkoztatja.²³ Kimutatja, hogy Kuncz az autonómia helyett következetesen regionalizmusról beszél. Szerkesztőként nagy figyelmet szentelt a regionális és nemzetiségi kultúráknak, kezdve a katalánokkal, a flamanokkal, a bretonokkal s folytatva a szászokkal, az írekkel, a szudétanémetekkel és a zsidókkal, annak bizonyosságául, hogy az európai politikai és műveltségi életben jelentkező regionális tendenciák nem nemzetelenesek, hanem erősítik a nemzeti államok erkölcsi egységét. Kuncz felfogásában ugyanis a regionalizmus tudatos vállalása az európaiság felé vezető utat jelentette. „Az erdélyi irodalmi szellem is természetesen regionális, mert, ha még történelmi hagyományai nem volnának is, akkor is mai helyzeténél, létfenntartási ösztönénél fogva ragaszkodni kell mindazokhoz a nyelvi, műveltségi, művészeti és irodalmi sajátosságokhoz, amelyek [...] úgyszólván a pusztá létét is jelentik. De öngyilkosság volna regionalizmusunk, ha megfeledekezünk a nélkülözhetetlen európai távlatokról: ha

irodalmi alkotásaiban nem az európaiságot biztosító színvonalat és műformát keresné, ha szem elől tévesztené a végső célt, amely a regionális eszmék és kultúrák szabad kicserélődési folyamatától új európai szintezist remél.”²⁴

Lőrinczi 2008-as erdélyi üzenetében segítségünkre hívja a fekete barátot, Kunczék pártfogóját a túlélésért folytatott küzdelemben, és ezeket a tanácsokat adja a mi további európai életünkhöz: „Tapasztaltom szerint ez a vén, zúrós kontinens nem sokat tud rólunk, de azt bizonyosan megértette, hogy békés nemzetiség vagyunk: ha jogainkért küzdünk, ezt nem fegyverrel a kezünkben tesszük; s tudja, hogy magatartásunkat hosszú történelmi tapasztalat érlelte ki. De tévedés lenne azt hinni, hogy a nemzetiségi (kisebbségi) kérdés különösebb gondot jelentene Európának. Amíg ki nem gyógyul nagy betegségéből, az immár két évtizede húzódozó ideológiai válságból (pontosabban a szovjet szellemiség rákjából), egyéb problémák megoldására nemigen futja erejéből. Néha kínok között fetreng! Hol vagyunk még attól, hogy »leegyszerűsödjék« egy józan, becsületes, félelmektől mentes élet általános színvonaláig. Ilyen körülmények között az erdélyi magyarságnak nagyon latba kell vetnie említett történelmi tapasztalatait, hogy – miért ne? – akár modell is lehessen egy újfajta nemzetiségi »státushoz«.”²⁵

Jegyzetek

- ¹ Józsa Márta: A boche (Kuncz Aladár *Fekete kolostor* című regényéről). *EX Symposion*, 2013/4., 25–52. Józsa Márta esszéje az íróról az *Ex Symposion* 2013/4-es számában.
- ² Pomogáts Béla (szerk.): *Kuncz Aladár emlékezete*. Tanulmányok, versek, emlékezések. Polis Könyvkiadó, 2013. Pomogáts Béla (szerk.): *Kuncz Aladár emlékezete*. Tanulmányok, versek, emlékezések. Polis Könyvkiadó, 2013.
- ³ Santa Miriám: Kuncz Aladár életműsorozat. *Helikon*, 2016. augusztus 17.
- ⁴ Boka László: „A nekifeszült mentő-akarat”. Kuncz és az Erdélyi Helikon, 43–50.
- ⁵ Márkus Béla: „... új melódiát fúj a fátumzenész”. Kuncz Aladár: *Egy márványdarab*. 51–62.
- ⁶ Kántor Lajos: Ady, Kós, Kosztolányi (meg Kuncz). In: Kántor Lajos – Láng Gusztáv: *Száz év kaland. Erdély magyar irodalmáról* (1918–2017). Bookart, Csíkszereda, 2018, 105–116.
- ⁷ Lőrinczi László: Mi van a tarsolyunkban? *Korunk*, 2008/6., 66–68.
- ⁸ Uő: *Utazás a Fekete kolostorhoz*. Polis, Kolozsvár, 11., 9.
- ⁹ Jancsó Miklós: Jancsó Elemér Párizsban. *Helikon*, 2012. 15.
- ¹⁰ Lőrinczi László: *Utazás a Fekete kolostorhoz*. Polis, Kolozsvár, 2011. 9; *Utazás a Fekete kolostorhoz*. Polis, Kolozsvár, 2011. 22.
- ¹¹ Bágyoni Szabó István: *Kuncz Aladár-emlékek*. *Korunk*, 1973/11; Dr. Kuncz Ödön (Arad, 1884–Bp. 1965) kereskedelmi jogász, az MTA tagja.
- ¹² Uő: Uo.
- ¹³ Lőrinczi László: *Utazás a Fekete kolostorhoz*. Polis, Kolozsvár, 2011. 145.
- ¹⁴ Uő: I. m. 12.
- ¹⁵ Kuncz Aladár: *Fekete kolostor*. Kriterion, 2014.
- ¹⁶ I. m., 80.
- ¹⁷ *Lőrinczi László hagyatéka*. EMKE – Szabédi Ház. 5 doboz.
- ¹⁸ Lőrinczi: I. m. 150.
- ¹⁹ Jeney Éva: <http://www.jelenkor.net/kulfold/77/utazasafeketekolostorhoz>
- ²⁰ Uő: uo.
- ²¹ Lőrinczi László hagyatéka. EMKE – Szabédi Ház.
- ²² Boka László: I. m.
- ²³ Márkus Béla: I. m.
- ²⁴ Kuncz Aladár: *Erdély a mi hazánk*. Erdélyi Helikon 1929, 487–492. Kötetben in: K. A.: *Tanulmányok, kritikák*. 246–251.
- ²⁵ Lőrinczi László: *Mi van a tarsolyunkban?* I. h.

Gilot meséli

Picasso mondta Francoise Gilot-nak
(bár ha valaki
ő igazán rühellte Chagallt)
ha Matisse meghal
Chagall lesz az utolsó
aki még ismeri a színeket
és hogy Renoir óta nem volt senki
akinek olyan érzéke volna a fényhez
mint Chagallnak

Chagall mondta Francoise Gilot-nak
(vagy ezt már nem neki?)
szarik színekre fényre
őt egyedül a szeretet érdekli
csak kékek tudja látni
és hogy Picasso zseniális festő
bár igazán kár hogy nem fest

aztán szinte ugyanezt
Kertész Iris Radischnak
(ezek a Francoise-ok Irisek megörökítette
senki és semmi mások
sohák egyedülök megvalamik):
hogy a szeretettel még szívesen
kezdene valami újat

Pilinszky mondta Poppernek
(higgyem-e? – bár állítólag
mondott hasonlót Pomogátsnak is)
hogy nem problémák és megoldások vannak
hanem tragédiák és irgalom
„nézd, Péter” – nyilván csak így kezdhet

„azon az utánozhatatlan hangon
ahogy csak ő”

és Faludy mondta Sándorovnak
„azzal az elegáns hanyagsággal
ahogy csak ő”
hogy mert fiatalon is
komoly és méltóságteljes volt
egész életében túl nagyra tartották Illyést
a náci és a komcsik egyaránt
magukénak érezték
holott árva
sort sem intézett J. A. sírjához
aztán még azt is mondta
hogy támogassanak le a lépcsőn
balról tartson a Fanni

Réz Pál meséli hogy amikor Kassák
kávézői asztalához lépett
és elrebege a maga nevét
Kassák annyira méltatta csupán
hogy „tudom” vagy „na és”
Nádas mondja hogy „Miklós
nem tudott volna Elaine nélkül élni”
és Nemes Nagyrol mondják
hogy megsemmisítette fiatalkori képeit
magassarkútól megszabadult
hogy férfibb lehessen a férfiaknál

egy barátom azt mondta
őt már csak a fény érdekli
néztük ugyanazt a fényt
nekem marta a szemem
aztán ő meghalt mert öreg volt
szemében a fényel
azt hiszem tőle tudom
hogy Lacan páciensei

drágállták a kezeléseket
és egy előadásán
mikor Max Brod
árulásán fintoztunk
azt mondta
„azon az utánozhatatlan hangon
ahogy csak ő”
nézzék
itt A per
fogják és vessék tűzre

és ugyancsak Gilot meséli
(mit szabadna gondolni
az elnyomott megcsalt kihasznált
Francoise-okról és Katiákról
akik mindig tudták
mikor kell az órájukra pillantani?)
hogy egy vacsora alkalmával '64-ben
Picasso megkérdezte Chagallt
mikor készül vissza Oroszországba
mire Chagall azt válaszolta
„azon az utánozhatatlan hangon
ahogy csak ő”
téged igazán szeretnének ott
de ne gondold hogy a munkáidat is
mire a kommunista Picasso megsértődött
állítólag ezzel végződött barátságuk

és egy barátom meséli hogy ott volt
mikor a 85 éves Kertészt ünnepelték Pesten
Kertész pedig annyit mondott „Legyünk jóban!”
erre azt mondtam a barátomnak
hogy a magyar irodalom története
ezzel a mondattal véget ért
ki tudja talán egyszer
elmondja valakinek
„azon az utánozhatatlan hangon”

LÁSZLÓ NOÉMI

A csillagszemű szavász

Volt egyszer, hol nem volt, az állami magyar színház Szamoson túl, de még az őrző-védő szolgáltatásokat nyújtó cégirodán is túl volt egyszer egy szerkesztőség. Egy szép napon a versrovar-szerkesztő juhász azt javasolta a rovatban közlő fiatal szavásznak, hogy a beküldött versben szereplő „mért” szójuh helyett a „miért” szójuh használja. A fiatal szavász magasra emelte „Hetet-havat egy csapásra” feliratú fejlámpáját, és annak vakító fényénél türelmesen elmagyarázta a vén juhásznak, hogy a mértből mért nem lesz miért. A vén juhász megértette, és a beküldött szömvék a világló szavász elképzelése szerint láttak nyomdafestéket.

Telt-múlt az idő, szóterelő hősünk gondolt egy nagyot. Mért ne látogatna ő el a szóország szomszédos vonalrengető földre? Hátha akad ott egy kacsalábon forgó bár, netán több őrizetlenül kószáló, egyénien leképezhető vitustánc, melyet egy jövőendő saját birodalom kialakításának reményében gondjaiba vehet? Ám szavásznak a képvándorlással töltött idő alatt sem feledkezett meg az őt kitartóan nyaggató, Szamoson túli versjuhászlól és a nyomdafesték-szagú, zöldpántlikás szó-

akolról. Becsületére legyen mondva, hogy bármerre fordult is a világ kereke, szépen cseperedő szavásznak a lábához dobott összes kesztyűt lelkiismeretesen összeszedte és legjobb tudása szerint szavakba öntötte. Szavásznak szavait a zöldpántlikás akolban minden alkalommal nyomdafestékekkel honorálták.

Miután nyomdafestékből összegyűjtötte a mesteri címerre valót, és elvégezte tejszobrozással, valamint bordaközléssel kapcsolatos fáradságos nyelvtani és lélektani ásatásait, szavásmesterünk egyre távolabb

külhoni tájakra helyezte székhelyét, de ezt persze csakis és kizárólag azért tette ő, hogy mély és mulatságos, személyes és egyetemes meglátásait az itthonmaradtakkal a nyomdafestékes testvériség nevében mindvégig, kitartóan közölje. Ezért ha bárkinek merse lesz kis ceremóniánk fennkölt hangulatát azzal megzavarni, hogy MÉRT Láng Orsolya a *Helikon* irodalmi folyóirat Kemény Zsigmond-díjának idei kitüntetettje, annak vén juhászi minőségemben elmondhatom, hogy azért.

Mert amit Láng Orsolya az elmúlt esztendőben a kolozsvári *Helikon* hasábjain versben és prózában majd minden hónapban közölt, az sziporkázóan szellemes. Továbbá szellemesen sziporkázó. És gyötörően mély. De nem mélyen gyötörő. És üdítően könnyed, valamint könnyedén üdítő. És prózai hangvételi líra és lírai hangvételi próza és lírai hangvételi líra és prózai hangvételi próza, és mindezen kombinációk mindegyike ugyanakkor felismerhetetlenül, hamisítatlanul egyéni, Láng Orsolya-i. Lángoló. Szóval köszönjük idei díjazottunknak, hogy szavaival segített *Helikonunk* hasábjait lánggra lobbantani, gratulálunk elismerésre méltó teljesítményéhez és egyemberként szurkolunk neki, hogy amit keres, azt mindig megtalálja. Mért? AZÉRT!

(László Noémi laudációja Magyarországi Kolozsvári Főkonzulátusának dísztermében, november 26-án hangzott el a Kemény Zsigmond-díj ünnepélyes átadásakor.)

PRYLON 420

72

– szerkeszti Horváth Előd Benjámin

KOZMÁR KLÁRA

Lóban a hely

Mellár Dávidnak

Üres a ló. Trójában így született,
most kikaparták, hogy a hideg
elől a meleg húsba meneküljenek.
Foggal és körömmel, de főleg
éhséggel tágitották a belteret.
Végül teljesen kizabálták, hogy
minél többen férjenek egy tetembe.
Idővel szálkásra fejtették,
kitisztítva az egész üreget.
Nem volt többé a bomlásnak hely,
fehérre szopkodott csontok közt aludtak.
Némán, mozdulatlan szerveződtek
a szőrös bőr alatt.

Később több testet is lakhatóvá
tettek. S a rend kedvéért más
lóban zsúfolódtak össze a férfiak,
másban a nők. De állat van bent. Főleg
ami a férfiakat és a kutyákat illeti.
A meztelen testek hullagörce: mindenki
arra vágyott, hogy a hiányt valahogy
kitöltse. Néhányukban új állat- vagy
növényyszerű szervek alakultak. Csak
ilyen magatartással lehetett életben maradni.

Az alkalmazkodásra képteleneket rázta a láz.
Orruk érzékeny maradt a szervek után maradt bűzre.
Valaki eltüsszentette magát, még mielőtt sikerült volna
egy éles csonttal a torkán akasztani a zajt. Halk, szürcsölő
mohósággal kortyolták a halott torkából bugyogó, tápláló
vért: Kizárt, hogy az állatok így szagot fognak – böfögték.

Hajnalban lovat cseréltek,
ahogy más a koszos pulóvert váltja tisztára,
úgy bujkáltak az egyikből át a másikba.
A halottakat maguk után hagyva
a tetemekben. Így maradt hátra egy nő
hullája is, benne a meg nem születettel,
aki túlélte volna hordozóját, ha az élettelen
testből időben kivágnák. A belsőségeket
két kézzel kaparták el az éjszakában,
amennyire csak bírták a fagyos, vérrel
áztatott földbe. Az éhező állatok pofájába
szívcafatokot és májat tömtek.

Reggelre nyoma se maradt a költözésnek:
egy rakás, szervek nélküli, vemhes ló.
Semmi több, csak odúk. De van-e értelme
a túlélésnek egy dögben? Vagy van, ami
a halálból jön létre, szerveket növeszt
és képes a halk szaporodásra, a néma
növekedésre, akár a növények?

Csapott zaj

Szélcsendben zuhanni tizenhárom métert.
A vízbecsapódás: mint a két leütött hang közti
kitartott csendben, váratlanul, élesen s majdnem
egészen üresen koppanó jobb szélső billentyű
a zongorán, mint a két borda közti sovány hús
csendjében, a lengőbordák közti ūrben csapott
tomp, reccsenő zaj, vagy valami egészen más,
mikor a digitálkék, tükörsima vízbe érkezel.

Ilyenkor a test automatizmusa leáll. A szervezet
belső irányíthatatlansága többé képtelen az olajozott
önműködésre. Most nem te szereled, a gép próbál
összerakni téged. De nincs az a chip, mely összhangban
tudná tartani a szervek tömegét. A beépített intelligencia
csődje, a teljes körű irányítás hiánya: ez a kódolt, ütemes
gépzaj, ez a halk processzorbugás visszhangzik a víz
kitartott csendjében. Ez a süllyedő kiszolgáltatottság
törli el a billentyű vagy borda zajának erőltetett különbségeit.

Pár II. A család gyűjteménye

SOKACZ ANITA

Prométheusz tejtestvére

I.

Prométheusz tejtestvére
az egyre növekvő időben:
utánzó majomszokás, sziklához
kötözve. Együtt várják a madarakat,
hátha nem jönnek minden harmadik
órában. Tüzed nem bánod, odaadtad,
ami soha nem volt tiéd, nem fogysz el.
Örök délután lesz, olcsó nap, piroshétfő,
hússzagató, májszínű alkonyat.
„Kikötözött a vágy, drága testvér,
a hegy hátához engem is. Embert szeretni
arra volt jó.” „Vagy csak beléd zúgott
egy albínófa, a más világról beszélő.”

II.

Szárnyak csattogása, zuhog a vér fülemben,
jönnek, testvérem. Gyönyörömről tántorítja száját
a Nap, lángvörös, feketével pottyózott pillanat.
Hirtelen pattan bogaram, és befordulok
Grand Malba.

Kövessenek csak, nézhetik a fenekem,
belefutok egy hullámtüskébe, habja meg kifelé
a szájából, pipacsszirom keveredik fehérhez,
Piramissejtjeimbe apró tükröket rejtettem,
megkeresni magamat járok oda,
ne emlékezzenek semmire.

Kitérőim búvóhelyeiből négykézláb is
kimászok, amint végtagjaim feloldanak.
Az áram sebességével hajtják át a lovakat
izmaimon, tapossanak, én addig zuhanok.
Amíg a máj, szív, vese, de főleg a máj,
mint bolygók, gombolyagnyak.

Angyalarc, viaszápadt, mosolyog.
Visszaforulok, megkérdem,
melyik Föld ez, nem tudom a nevedet.

III.

Drága testvérem, elengedhetne már a magasság.
Hullámaim felhasadnak, mikor azt hiszem,
felejtettem, e szikla mindig visszatölt.

Látom a szikrázó utcákat, bennük megtört
sor lettem egy túl rövid papíron, egyik felét én
gyújtottam, mint egy hívó kiskamasz, ijedten
tapossak magamon. A fűtőréssző sétában tüzet
annak adtam, aki kérte, de meg nem számolom.
Elhagytak, én is ütöttem, most torzult mosollyal
ül mindegyik. Látom, ha szemem csukva van.

Lestoppolt és otthagytott percek csüngenek
körülöttem, fagyott szőlőfürtökbe ragadt fény.
És az az üres edény, amit kitettem, hogy legyen
mibe csöpögjön a húsos hájfátyol, a szívhártya,
kivált, mint hernyólassú láva. Megszárad,

és újra felreped. Folyik egy oltárra. Beszürkült
képernyő les irigykedve életünkre, ilyen
jóvágású halottá tettük magunkat.

A Moros. A család gyűjteménye

IV.

Testvérem, emlékszel, körbevett
az Alföld, ránk terítve egy félbevágott
üveggolyó. Ívelt felettünk a meddő
végeláthatatlan. Alföld, mikroszkópi
csend burád alatt. Tán tiszteltelek,
de gyümölcsöket akartam testedről, horizont.

Kéjenc álmokkal megrakott párnák, oda.
Csillaggal összekent pusmogások, oda.
Tereken várakozó véletlenek, oda.

Elhallgattak mind, most kitiltjuk a zenét,
ne szóljon belőlünk senki.

V.

Égieknek szeme nem érdekel,
borítsanak bár sötéttel, sem
az önzés kiskosztümben, ragyog belőle
a sárga haj. Arcát minden este
vízzel telt kádba meríti, majd piperkőc
táncba kezd, önmagát szépitse:
déli napban, gipszfűzőben jó gyilkolni.

Istene, minden a tiétek!

Vagy vegyük a párzást. Érkezik,
majd el, ki meztelen volt, napszakokként
villog testük, szórnak édeskömény illatot.
Odaadják, nézzük át a Holdat, forgatjuk,
de sötét is van, magunkkal hoztuk
felperzselt völgyeink. Éjjelkor ránk fekszenek,
kik benne búznak, nehéz súlyukkal
kísértenek álmainkban: amit felejtettünk,
reggelre májfoltként tűnik fel kezünkön.

Istene, minden a tiétek!

És az önteltek a hideg úrban, szobáikban
tükreikkel foglalják imába izmos nevüket.
A negyedikről nézik a lent kéregetők
nyálkás szemét, jó esetben nem nevetnek,
megtehetik ezt is, mert istenek,

minden a tiétek!

Nem akarok csúnyán nézni,
láttam éppen eleget. Itt vagyok,
mindenemet vigyék!

>>>>> folytatás a 12. oldalon

VI.

Nem vágyom túl sokra, testvér,
csak hogy valaki idegsejtjeim
árkaiban megtalálja, amit nem tudok
én sem. Tapasztalt neurofilológus
vagy egy dacos gyerek, rá hiába
szólnak, hallgasson, azt kérdezi,
minek? Olvasson a nyálamból,
születésnapomra üvegcsében adja
összegyűjtött köldökszőszét.
Zaklasson fel, nehezen viselje
a kényelmes fekvést, ha sírnia kell.
Katonás erő kit érdekel, arcáról mintázott
pólót büszkén viseljen, mint ellenségükről
a lázadók örök háborúban. Legyen tele kétséggel,
ne simogassa folyton saját fejét, majd a végére
megszereti, mint gyűjteménye
egyik szakadt mackóját, hogy épp azért.
Tudja, hogy kell érteni egy másik rongyost
piszkosul, részegen, viharban, felhőben
és fényben, vele befejezném ezt az álmot.

VII.

Nézd, testvérem, megérkeznek, velünk játszanak
késdobáló kedvükben. Meg intenek, álljunk
éneklőszékeikbe, ma még bárányt nem ettek.
Mi számolunk kikötött perceinkkel, a duzzadó
májjal, míg hangulatukat hizlalja a nyájdal.
Előttük térdelő képmásaikkal buján kényeskednek,
egyszer úgyis megünják a szorongókat,
elküldik őket szebb mezőkre. Nem tudom,

te hogy vagy vele, egy Elíziumra vágyom.
Kis füre, borra, nézni, ahogy az ég egész
mozaik lett, megannyi képkivágat. Megérteni
a szerkesztést: előtte álltunk, nem benne,
amíg egy kéz napjainkat szeszélye szerint
építette. Kintől figyeltük, hogyan leszünk,
önmagunkról miképp szól. Fentről pöccintett
kis csikkek, meg por és tűz, vulkán.
De nyújtja is már gyűrűs ujját, hogy csókolnék bele.

VIII.

Nézd, testvér, elengednek, belőlünk
is kivonulnak, csak a hátunkra ragadt
sziklákat nem adhatjuk vissza soha.
Később törnek, szól a megállíthatatlan
zene, úgy alszunk bele, akár kilátásainkba
az öröm. A szellemfalu dombján elhallgat
a harang, egy keselyű belejátszik, májunkon
zörög. Figyeled, öltözik már két kísértés,
tűztől megtévesztő húsuk. Rágtuk mi is,
csontfehérré csaltuk. Ismerjük a kacérbabát,
de forduljunk a gyengédebbhez, lángok előtt
szelíden meghajol. Az eltűnt kötelek helyei,
bevérvések a mellkason, makacs tavak,
bőr alá rejtett percek el nem párolognak.
Egyet húztunk, testet öltött, eltáncoltunk
mindent, sosemvolt gyerekek szorítják
kezeinket. Az előre átmulatott éjszaka
émelygése vár haza, látod, időnk mindkét
végén volt ajándék, elrejtettük nyelvünk alá,
mint maradék tüzet. Ne fordulj hátra,
testvér, menjünk, amíg lehet,
formáljunk magunkból embert.

HORVÁTH SZEKERES ISTVÁN

Gödör megásva

– A legtöbb ember kényelmetlenül érzi magát egy halott jelenlétében – mondta a piroszposzgás igazgató. A tutajméretű íróasztalnál még további három személy ült: egy vékony, viaszbábbá sminkelt titkárnő feketére festett hajjal, egy fiatalember, az igazgató fia és az igazgató felesége. Akin látszott, hogy a tőle telhető legszúrósabb tekintettel méregetett, mintha minimum könyvelőnek jelentkeztem volna.

– Meg aztán ott van a szégyen is. Mert sokan szégyellik ezt a munkát. Ezért aztán nem olyan nagy probléma, ha néhány kolléga iszogot, mert nehéz ez a munka, de a gödör, az legyen megásva, a koporsó pedig behantolva. Ez a lényeg – folytatta.

– Nálam a hullamosás is belefér – mondtam. Nem fért volna bele, de eljátszottam a bevállalást. Nagyon kellett a pénz. Még vigyorgtam is.

Azonban a főnök komoly maradt.

– Pedig ez valójában egy tiszteletre méltó munka. De tudja, kicsit olyan, mint a szemétszállítás. Hiába lehet vele tiszteségesen keresni, egy kicsit mindig zavarba jönnek az emberek, ha elmondod, hogy temetkezési vállalkozásod van. Mert a

cég szemétszállítással foglalkozott eleinte. Aztán itt találtunk piaci rést magunknak, a szemétszállítást meg vitte a konkurencia. Már nem is bánom, ez egy nyugis munka.

Bólogattam, minthogy semmi értelmes nem jutott eszembe.

– Fél a halottaktól? – kérdezte aztán váratlan fordulattal az igazgató.

– Nálam a hullamosás is belefér – ismételtam meg.

– A holttestek előkészítését egy másik szakvállalkozás végzi. Mi csak az elhantolást és az ezzel járó előkészületeket vállaljuk. Meg néha az öltöztetést.

Négy szempár vizslatott engem csendben. Kissé úgy éreztem magam, mint az érettségiztető bizottság előtt.

– Valójában én csak a háttérből felügyelem a céget – szólalt meg a hirtelen beállt csendben a főnök. – A fiam az igazgató, de amíg nem szerez tapasztalatot a vezetésben, a háttérből azért besegítek.

A fiatalember hirtelen zsebre vágta a telefonját – egészen addig azzal marta-tott –, és megeresztett felém egy hivatalos mosolyt.

– Szóval az nem baj, ha isznak az emberek, de a gödör, az legyen megásva és a koporsó legyen befödve – ismételte el a fiatalember is. – Önön látszik, hogy nem szokása zülleni, ezért nem árt, ha néha a tudomásunkra hozza, ha ivászat van munka közben. Mert ha történik valami és egy kolléga beesik a gödörbe és megsérül, az gond. Kevesen vagyunk, két teme-

tő tartozik a céghez, nem nagyon nélkülözhetünk senkit.

Nem tudom, milyen benyomást kelthettem bennük, mindenestre megpróbáltam visszatartani a lélegzetemet, mert félórával azelőtt négy sört ittam meg. Éppen a közeli kocsmában unatkoztam, mikor telefonon kerestek, hogy hát volna ez az állás, és ha tényleg érdekelné engem, akkor mihamarabb fáradjak be. Már csak arra maradt időm, hogy rekordsebességgel fehér inget, fekete nadrágot, meg alkalmi cipőt húzzak és taxit hívjak.

– Akkor most, ha óhajtja, a fiam autóval elviszi az egyik munkapontunkra, hogy mielőtt választ adna, nézze meg, miből is áll a munka – zárta le a beszélgetést az igazgató. Így mondta: munkapont, még véletlenül sem temetőt említett.

Kiléptem az épületből. Rágyújtottam. Kisvártatva utánam jött az igazgató fia.

– Tegeződhetünk? – kérdezte, majd felém nyújtotta kezét. – Béla vagyok – mondta.

Én is bemutatkoztam.

– Szerintem nem neked való ez a munka, de az apám előtt ezt nem akartam mondani. Nézd, van nekem egy másik, nevezzük így, vállalkozásom is. Párhuzamosan azt is csinálom. Érdekel?

– Érdekel – mondtam, mert kíváncsi voltam, hogy még mi jöhet ezen a mai napon.

Egy kis brosrát kapott elő az oldalán fityegő laptoptáskából, amiben laptop nem volt, hanem további brosrák.

A dicsőszentmártoni híd, 1933. Marosvásárhelyi Művészeti Múzeum gyűjteménye

– Mond neked valamit az, hogy Multi Level Marketing? – szegezte nekem a kérdést a hittérítők égő tekintetével.

Tíz perc múlva a város egyik újonnan nyílt temetőjében voltunk.

– Szia, főnök úr! Jó napot, tisztelem! – köszönt ránk egy cserzett arcú, csontsovány férfi. Csak úgy dőlt belőle az olcsó pálinka szaga, amit annak ellenére megéreztem, hogy nem sokkal azelőtt négy sört ittam meg gyors egymásutánban.

– Én nem tudom, Józsi, hogy hol az Atyaúrstenben rejtegetitek a piát, de te már részeg vagy! – mondta Béla.

– Gödör megásva... A delikvens a helyén, most szállingóznak a népek – védekezett Józsi.

Miközben a ravatalozó felé tartottunk, Béla hol a padok alatt kutatott, hol meg a tuják alatti bozótos fűben matatott a rejtett piásüvegek után kutatva.

– Egyre ravaszabbak – mondta röhögve. – Egy időben a padok alatt rejtegették, majd a friss hantokon a koszorúk alá. Ott az az odvas fűzfa, na abban is találtam egy üveg vodkát. Én megértem, hogy ez a nagy lelki megterhelő, meg monoton, meg minden, de a gödörnek meg kell lenni ásva, a koporsónak meg el kell lenni hantolva...

Április vége volt, a hirtelen jött meleg elől a ravatalozó árnyékába vonult félre a sírásó brigád. Cigarettáztak, röhögtek valamin.

– De vidáman vagyunk! – mondta Béla mintegy köszönés helyett. – Valami új vicc?

– Az, főnök! – mondta röhögve egy nagydarab, lapátkezű férfi. – Azt hallottad, mikor a részeg temetőőr télen beleesik a gödörbe?

– Én mondtam a tegnap! – válaszolta Béla. – Csak tudnám, hol rejtegetitek azt a rohadt piát! Mert azt látom, hogy józanok nem vagytok. Próbáljátok meg lödörgés nélkül kihúzni, míg el nem ültetjük a delikvenst.

Majd rám nézett, hátba veregett és bemutatott a brigádnak.

– Itt az új kolléga, becsüljétek meg – mondta, azzal sorsomra hagyva, visszament az autójához és elhajtott.

– Nem nehéz munka ez. Felváltva ásunk. Négy embernek két nap alatt kell kiásni egy gödröt, minden második napra nagyjából egy halott esik. Ezért a fizetésért senki nem akar vért pisilni a melótól – mondta a nagydarab, aztán folytatta:

– A gödör megásva. Mi nemsokára átöltözzünk, a hantolás nem jár sok piszokkal. Kapsz egy kötenyt, mert neked is be kellene ugrani, hogy lásd, miből áll ez az egész.

A halottszállító autóból fehér ingek és fekete nadrágok kerültek elő. Mindenki átöltözött, a kötevényeket és a lapátokat készenlétbe helyezték a friss gödör közelében, majd visszahúzódtunk az árnyékba.

A nagydarab ember hirtelen eltűnt a ravatalozó hátsó ajtaján, majd egy bontat-

lan konyakosüveggel tért vissza. Meghúztuk az üveget, cigarettáztunk.

– Ez olyan munka, hogy itt mindenki iszik. Aki még nem, az egy éven belül biztosan fog. Néha öltöztetni is kell. Meg előfordul, hogy valaki nyáron, a nagy melegben hal meg, tíz nap is eltelik, míg megtalálják és senki más nem vállalja, hogy összeszedjék a testet, olyan a szaga. Azt meg józanul nem lehet. Pedig egy-egy ilyen fuvarért helyben száz lejt kapunk koponyánként – mesélt a nagydarab.

– Utálós vagy? – kérdezte aztán. De nem volt időm felelni, mert hirtelen az órájára nézett, visszacsavarta a konyakosüveg kupakját, majd megint eltűnt a hátsó ajtón. Közben egy barna arcú, kifogástalanul öltözött kis emberke érkezett, vállán panyókára vetve a zakója. Arca lilára borotválva, arany karkötőt és nyakláncot viselt, vállán egy óriási feszület. A zakójából egy dobozt sört húzott elő, felnyitotta és jókorát ivott belőle.

– Olyan húzásod van, Dezsőke, mint a padlósifonnak – nyugtázta Józsi a jelenetet.

Az öregember válaszképpen felmutatta a középső ujját és csak ennyit mondott: – Kapd be!

Közben visszaérkezett Béla is, a főnök. Sötét tekintettel nézett végig a társaságon.

– Csak tudnám, hogy hol az Atyaúrstenben dugdossátok azt a rohadt piát! Mert azt látom, hogy nem tudátok kivárni a szertartás végét! – dühöngött.

Mi pedig, a friss gödörtől egy kissé távolabb, elfoglaltuk a helyünket. Elkezdődött a temetés. Tűzött a nap a fejemre, izzadtam. Közben meg a közeli hegyek felé fordultam, mintha a tájban gyönyörködnék, valójában az volt a gond, hogy három közeli ismerősemet is felfedeztem a gyászmenetben. Csakhogy a gödörbe nem ugorhattam elbűjni.

A gyászmenet odaérkezett, a halottszállító autóról leemelték a koporsót. Mikor a koporsót a gödörbe kellett engedni, olyan lámpalázam volt, mint harmincegy-néhány éve, az első színjátszó körülfelépésem. Utána kézbe vettem egy lapátot, amivel egy kupac földet nyújtottam az elhunyt özvegyének, majd a többi hozzátartozónak. Aztán kopogni kezdtek az aláhulló göröngyök.

A gyászmenet szétszéledt. Az özvegy egy darabig még ott állt a gödör szélénél, üres tekintettel meredt a koporsóra, amelyre tempós mozdulatokkal egyre több földet dobáltunk. Valaki karon fogta, de ő elhárította a segítséget és botorkálva elindult a fősétány irányába.

A nagydarab kolléga hirtelen abbahagyta a munkát. Nagy erővel belevágta a lapátot a földkupacba.

– Bassza meg! Bassza meg! – sziszegte. – Bassza meg! Az egész üveg konyak ott maradt a koporsóban, a fejpárna alatt!

Kozmár Klára 1993-ban született Galántán. Jelenleg Bécsben él, gendert hallgat az Univerzitet Wien-en. Versei eddig a *Műút* portálon, az *Irodalmi Szemlében* és a *Kalligramban* jelentek meg.

Sokacz Anita 1983-ban született Baján, jelenleg Budapesten él. A Károli Gáspár Református Egyetemen végzett irodalom- és kultúratudomány szakon. Verseket publikál.

Horváth Szekeres István 1975-ben született Csíkszeredában. Közel nyolc évig újságíró-karikaturistaként dolgozott az *Új Magyar Szónál* és az *Erdélyi Riportnál*. Jelenleg a *Maszol.ro* hírportálnak rajzol.

Balthazárral Betlehem és Budapest között

Kőbányai János a nyolcvanas évek első felében az újszövetségi helyszínek megtapasztalásának vágyával érkezett Izraelbe, hogy végül saját zsidó identitását fedezze fel ott. Sorsa azóta is összeforr az idén hetvenéves országával. Bö évtizedig Jeruzsálemben élt, és ez idő alatt onnan szerkesztette a *Múlt és Jövő* című folyóiratot, amelyet a rendszerváltással egyidejűleg indított el, Patai József 1911-től 1944-ig létezett lapját élesztve újjá. A periodika köré aztán termékeny könyvkiadót épített, amely már negyedfél évtizede folytatja küldetését: azon szellemi teljesítmények (újra)felfedezését, amelyekkel magyar zsidó alkotók éppen önnön zsidóságukat tudatosan vállalva gyarapították újabb értékekkel a magyar kultúrát. Ez a kettős kötődés Kőbányai esetében nem program, hanem adottság: olyan megélt kettősség, amely nem következménye, hanem ihletője és motorja írói, szerkesztői és könyvkiadói tevékenységének.

CET
CENTRAL
EUROPEAN
TIMES

A zsidó és a magyar önazonosság-tudatot egyenértékűként és egymástól elválaszthatatlan egységként megelőző identitás tetten érhető Kőbányai minden megnyilvánulásában. Következés-képp akkor is, amikor Izraelről ír – és ez számtalan alkalommal megtörtént az utóbbi három és fél évtizedben. Attól kezdve, hogy a *Balthazar Betlehemben* című novellában a szerző megírta, 1984 szentestéjén hogyan váltotta valóra a *Balthazar* című Anatole France-novella ihlette álmát, hogy Jézus születésének városában élje meg a karácsony éjszakáját. Kőbányainak már ez a korai Izrael-szövege is felvonultatja a zsidó államról szóló írásainak védjegyeit: azt, ahogyan képes a valóság mikrorealista jeleneteiben meglátni és láttatni a térség sorsát alakító összefüggéseket, kezdve a roppant erővel biztosított, szimbolikus helyszínt előzőnlő újkeresztényektől az amerikai hippikig, a legkülönbébb elemeket magába olvasztó vendég-sereg abszurd sokféleségének érzékeltetésétől Erdély Betlehembe exportálásának pillanatáig. Amikor is a Megváltó születésének helyszínéhez látogató sereget épségét vigyázó egyik ör ekképpen reagál arra, hogy az elbeszélő Magyarországról érkezett: „Igen-migen? 'Csókold meg a seggem', 'káposztás cvekedli'. Ez minden, amit magyarul tudok. Apám szülei Magyarországról, Kolozsvárról jöttek. A káposztás cvekedli is very good.” Pár oldallal később pedig a szer-

ző a Siratófalnál azon tűnődik, a mellette panaszos hangon éneklő haszid példájának ihletésében vajon a *Tavaszi szél vizet árasztot* vagy a *Piros csizmám nyomát hóval lepi be a télt* dalolja-e el, vagy inkább egy Petőfi- vagy Radnóti-verset szavaljon a Második Templom nyugati falánál.

A 2018-as Ünnepi Könyvhétre megjelent, *Izrael az új népvándorlás korában* című vaskos kötet a zsidó államról szóló Kőbányai-írásokat gyűjti egybe az említett, 1985-ben keltezett szövegtől egészen a 2017-es Orbán–Netanjahu-találkozó kapcsán papírra vetett eszmefuttatásig. A könyvbe szerkesztett írásokat műfaji sokféleség jellemzi: akad köztük dokumentarista novella, irodalmi riport, memoárnak is beillő, egyes szám első személybe átfogalmazott mélyinterjú, szociografikus igényű elemzés, valamint az aktuálpolitikai történéseket a magyar–izraeli viszony távlatából szemlélő publicisztika is. Ráadásul Kőbányainál a műfaji határok sem feltétlenül érvényesek. Ez leginkább riportjai esetében szembetűnő. Míg a kortárs újságírás igyekszik száműzni a riportból – de legalábbis megpróbálja passzív megfigyelővé fokozni le – a szerzőt, Kőbányainál mindig is hangsúlyos szerephez jut az elbeszélő, az, hogy milyen érzéseket vagy éppen reflexszerű, túlélési reakciókat váltanak ki belőle a történések, amelyekről az olvasót tudósítani hivatott. Szerzőnknek mindez nem egotrip, hanem olyan eszköz, amely még hitelesebbé, átélhetőbbé teszi a tudósítást – ez tette páratlanul szuggesztívá *Balkáni krónika – Szarajevói jelentés háborúban és békében* című riportkötetét, és ez szavatolja azt is, hogy Izrael-könyvének olvasója a *Háborúban és békében (Öböl-háborús képeslapok)* című rész végére érve már-már elhiszi, hogy maga is tudja, milyen érzés úgy próbálni a tények dokumentálására összpontosítani, hogy közben Scud-rakéták röpködnek körülötte, milyen az erkélyen landoló Molotov-köztél robbanására ébredni, és milyen úgy keresni a megfelelő szöveget a fotózáshoz, hogy közben arra is ügyelni kell: nehogy terroristának nézze a kamera tulajdonosát valamelyik mesterlövész. Az irodalmi riport műfaja tehát még mindig létezik.

A Kőbányai könyvében megmutatkozó Izrael azonban nem csupán az ország születése óta, ha kisebb-nagyobb intenzitással is, de folyamatosan tartó arab–zsidó konfliktus helyszíne. Hanem a belső konfliktusoké is. A szerző például nem hallgatja el a Szovjetunió szét hullása után az utódállamokból alijázott zsidóság és az őket be- és elfogadni hivatott társadalom ellentéteit, Mélyreha-

tó alapossággal tárja fel ezt a problémát a *Befogadás és megváltás az új népvándorláskorban, avagy miért sír az orosz harmonikaszó a pálmák alatt?* című fejezet, ráadásul a szerző meggyőzően, sorsok és szereplők sokaságát felvonultatva érzékelteti az olvasóval azt is, hogy a második világháború után létrejött ország valójában az európai kultúrát hozta el a Közel-Keletre, és az arab környezet Izrael-ellenességét nem elsősorban a zsidóság, hanem az általuk a térségbe importált nyugati életforma elutasítása motiválja.

Aki pedig arra érez késztetést, hogy az országot csupán három világvallás közös Szentföldjeként értelmezve egyszerűsítse túl a zsidó állam bonyolult valóságát, annak az *Ugyanazon hit vonzásában* című fejezetet ajánlhatjuk, amely a térség szektáit veszi lajstromba a drúzoktól a szamaritánusokon át a bahájakig, akik úgy vallják: Budapest lesz „Kelet és Nyugat egyesülésének egyik találkozási pontja, és innen fog kisugározni a fény más helyek felé”. Kőbányai János Izraelje egyébként is mintha némiképp Magyarország meghosszabbítása volna. Erről visszaemlékezések, szereplők és epizódok sokasága gondoskodik – a biológia kérlelhetetlen szabályainak megfelelően egyre ritkábban, ahogyan az írások közelednek a jelenhez.

És ha már a jelenről beszélünk: a kötet címhez híven Kőbányai könyve arra is hangsúlyosan rámutat, hogy a szomszédos arab országok nyomasztó ölelésében hetedik évtizede túlélő ország az iszlámmal való együttlétezés leckéjét csak most tanulmányozó Nyugat-Európa számára is sok tanulsággal szolgálhat. Ez is egy, azon számos ok közül, amelyek miatt érdemes Kőbányai János útítársává szegődnünk negyedfél évtizede tartó izraeli felfedezőútján.

Kőbányai János: *Izrael az új népvándorlás korában*. Múlt és Jövő, Budapest, 2018.

HORVÁTH BENJI

szóköz

először mindig a tér jut eszembe a szó helyett
térközt mondok elcsúszik a tudat
mintha kilengenének a tektonikus lemezek
amik nincsenek hozzá vagy hozzád
lennének de nincsenek
ez is ilyen lett
villog vár valamire

egymáshoz érintődünk az éjszakában
hideg neonok rajtafogott szarvasok
didergünk a fényszóróban
feszítjük szét a közöket
a családot a megveszekedettet

a beteget a linket a távoli rokont
az átkozottat aki járja a köröket
a kompromisszumokkal teljes ünnepet
amit táplálsz azt az iszonyt
amiből táplálkozok

egyszer én is el akarom mondani
totem lesz majd a testem
sűrű erdő gyűrődő hegyen
de mindenek előtt megszólal a tér

ahogy vihar előtt felmorajlanak a sorok
ahogy olvasás előtt feltételeződnek
hajlongó fűszálak a mezőn
bóják az éjszakai tengerben
ahogy belengenek
mielőtt beteljesednek
mielőtt végigmegy rajtuk a szél

FELLINGER KÁROLY

Pillantás

A mohóság egy rosta
nyugalmával
kétségbe vonja
kincseim.

Tíz perccel
előbbre húzom az órát,
hogya elkésem,
Isten megbocsásson.

Órségben

Sodródik az idő,
szoknyája alá
nő a gyom,
nyomot hagy rajta
az elmúlás,
megzsarolja a számokat,
hogy mindent
kiadjanak magukból,
mint mikor kamaszként
elégettem verseim
a pincében fészkelő
kazánban,
minek a lángja
épp félrenézett,
akkor féltem először
a haláltól,
vérszagot érezve
szerettem volna
a szemébe nézni,
de a belőlem táplálkozó
parazita remény
elvette az eszemet,
rabjává tett.

Feltételes

Fénylik a bútor,
élősködik rajta a ragyogás,
célszalaggal kötik
át a kezéd, hogy
kiduzzadjanak az erek,
amikor vért

Kompozíció, 1970-es évek.
A család gyűjteménye

vesz tőled a félelem,
tűzoltó sárkányok
vigyáznak a forróságban
a szabadság házára,
ahová vendégségbe hív
a független képzelet,
báráddal a kezében
egy walesi
bárd,
a tükörszemű kerub,
kinek tenyeréből
jósol ötórás
dokumentumfilmet
egy élete utolsó
perceit számláló sakkozó.

Memento

A családi kép közepéről,
vigyázva, nehogy
a többiekbe belevágjak,
lenyisszantsam
a kezük, a lábuk,
kivágtam magamat
egy életlen ollóval,
majd Isten szobrot
készítettet velem,

ugyanerről a képről,
ugyanabban a testhelyzetben, de
megengedve, hogy magamat
kihagyjam.

Piheapárna

Anyám fogatlanul
áll a tükör előtt,
fésülködik,
egy ujjnyomásra
megszólal három éves
dédunokája:
mama, ne nézz
a tükörbe,
mert még nem
nő ki a fogad.

Számvetés

/Vörös Istvánnak/

Isten kitép egy lapot
a sors könyvéből,
a szemetes kosárba
céloz vele.
Talán a tizedikre
beletalál, ám az sem biztos,
hisz senki sem számolja
a találatokat, még a szabadság sem.
Az utolsó lap kitépése után
Isten összeszedi az elvétett
papírcsomókat, a szemetes kosárba
gyömöszöli, majd belefördítja
a csaknem teli
kukába.

Körülnézve

Nincs okom rá,
hogy szerencsés legyek,
a vizsgálandó fekete macskák
körmükkel vakargatják
a betörhetetlen háztető
viszkető cserepeit.
Szokásukká válik,
ahogy az örökkévalóságnak
az öngyulladás.

Madárbölcső

(regényrészlet)

Ami már megtörtént, illetve megvolt, az mindenképpen jelzésértékű. Micsoda különbség a megvolt és megtörtént között, egek! Mondjuk, hogy a megtörtént, az gyűjtő fogalom? Nem végső igazság. De mért ne lehetne? Ami nem történt meg, azt igen nehezen tartják számon az emberek. Sőt, még a megtörténteket is egyre kevesebben. Történik ez a park itt énelem. Alig várom, hogy ki tudja, hol, felém jövőgető, késegető kisebbik unokámnak megmagyarázhatnám, ez a park nem a várossal együtt került ide. Piac volt itt egykor, mint másutt is, annyi rengeteg évvel ezelőtt. Most madárbölcső. Madárhozóda. Madártemető? Valahol olvastam madártemetőről. Az nincs ebben. Nehéz ez a négy üveg. Fogy az erőm, nagy üreg. Mi a bánat! Négyezer hét deci bort már cipelek, ahelyett, hogy ujjongva s hazarepülve e kora délutáni órában? Ja, igen, van rajtuk üvegekabát is. És gyümölcs is a családkának.

Hihetetlen, akár a valóság köröttem. Hiszen ez az itt fekvő, hatalmas gesztenyefa volt. Ő, rettenetek igazgatója, hiszen ez az óriási fa néhány órával ezelőtt még élt. Itt helyben darabolták fel. Fűrészpor, másfél méter magas a gyökérzet halma. És egyetlen lefelé mutató gyökere nincs neki. Hogy létezik? Ágak, a lomb már eltakarítva, és a törzs épsége látható a daraboló három vágásnál. Leülnek, de visszajött az erőm a rettenettől. Egy öreg hölgy ül a hullafa melletti padon. Mert a fa kidőlt, nem vágták tőből. Nem ülök egy nemes halott és egy vén halandó mellé, fájva. Ha nincs gyökérzet, kidőlhet a test. Nyugtatta a homo sapienst, a gondolkodó embert, hogy történhetett volna rosszabbul is. Szemközt a Művészeti Népiskola. Ez nem szullák, nem futórozsa volt, ez maga a döntés. Nincs miért sietnem haza ezzel a cuccal, viszont remeg a horgasínam. Mondhatni, rogyadozom a látványtól. A templom néma. És Márton Áron püspök szobrát se láttam ilyen elgondolkodónak. Ő tudhat dűlésről, elhúzásról, darabolásról. Ő igen. Kedves asszonyom, kegyed tud erről az eseményről többet? Én ma először járok itt, üzletig csak...

– Mit is tetszik mondani? Ja, igen. Éjszaka történt, viharoska volt. Attól dőlhetett. Tudja meg, uram, jöjjön közelebb, rosszul hallok ezzel a fülemmel. A fiacskám pontosan hatvan évvel ezelőtt erre a fára mászott, a szemem előtt. Mert akkor még nem volt ilyen derék, mármint a fa, én akkor nem féltem, boldog voltam, hogy megértem azt a percet. Mára megkorhad a sok jó gyökér, aztán ez leve belőle.

Megsimogatta a vállát, fölvetta a szatyrot, átment a füves templomudvarra, szalmakalapját most is megemelte Márton Áron püspök ülő szobra előtt. Meghajolt, ereje nem volt szólani hozzá, még hangtalan se. Gesztenyefák, élők teszik valósággal otthonossá a park templomkertjét.

Egyik oldalon, háttal a járdának, a gesztenyék alatt két pad, a felsőhöz ment, már nem inogott s nem rogyadozott a két térde. Leült a padra, maga mellé tette a szatyrot, akkor fölállt, meghajolt a kalap és a szatyor között a másik, a mellszobor előtt is, avval leült. A fiúcska hát ezelőtt pontosan hatvan évvel, átölelte a mára óriás, halottan fekvő gesztenyefát, fölmászott rá. Anyja most ott ül, reggel óta tán, vagy dél óta, sírdogál befelé csöndesen. Nem is kérdeztem tőle, hol van most a hetven-va-lahány esztendő fia. Ő se mondotta. Igen, igen, jó, hogy nem kérdeztem, mert hát-ha az is valahol, ki tudja, hol. Csípője fölött a tartó izmok köszönték a pihenőt. Az idős hölgynek csak a jobb vállát látta, de nem firtatta még távolról sem. Mi is a távol? Az anya legfennebb 25 méterre. Bőven jut föléje is, körötte is, mindenkinek gesztenyefa, pad. Imázni is lehet. Az ima engem nem pihentet már. Nem fölszabadulás, inkább tűnődés, okfejtés az elérhetetlen mindenségben.

Riadtan kapkodott zsebeihez, ugyanbiza melyikben szól a telefon. S ki? S minek éppen most? – Szia, Zsolt. Mi a gond?

– Hol vagy s mire fel? – Itt ülünk Ferivel a parkban... Melyik Ferivel, melyik Ferivel. Hát a másodikkal... Mondom, II. Rákóczi Ferivel. Odébb Áron is erre felé indul... Melyik Áron, melyik Áron? Hát Márton Áron, a püspök. Ki más... Van, gondoskodtam. Találtam debrői hárslevelet, aztán csak úgy, beszélgetünk. A széke-lyek csüggtek fejedelmeiken, már akikben megbíztak. Kétkulacsos politikát is, alku-dozást is kellett folytatni a török s a na-gyobb, a Habsburg veszedelem ellen, ha-zzáért s létért. Erdély oltrái szentség volt mindig is. Báthoriak, Bethlenek. Nem so-rolom.

Mint egy tünemény. Kik járnak itt a fűben, uram? Két pálcikalábon arasnyi magasságú, derűben teljes arcú ember-ke. És megy, élő fűben, élő bogárkák kö-zött nekiindult egyik gesztenyetörzstől el a másikig. Élete nagy mindenségében ti-peg és nevet. Egyesztendő ha van, jární tanul. Fölötte, mögötte lebeg egy asszony. Azok ott mit csinálnak, uram? Fehér ha-jú asszony, nem vén még, de meglátszik, hogy már nem ő szülte azt a csöppséget, azt a jövevény tündért, aki most közelít. Madárbölcső. És itt kiáltom a gesztenye-fák csúcsai felé, hogy madártemető nincs, a madarak nem halnak, csak ha elüti őket egy-egy baromarcú, kocsival, miegymás. Vagy ha róka, vadmacska.

Kisgyerek, félmaréknyi eleven szépség jön felém, talán mellém, eléem. És fölöttem is ő lehet, azt is érzem, hiszen soha ilyen semmi porszemnek, a mulandóság egyete-mes képviselőjének nem éreztem magam, mint most, egy emberbimbó csupa élet-es ragyogású szeme előtt. Egy aranygomb a város mellényén. Na és én a magam hetven esztendőjével, meg debrői hárslevelűvel a szatyromban, nyilallással tél-túl a csípő-forgómban. Az idősebbecske hölgy tereli két-két ujjával az el- s nekiindulót. Isten segítse őket. És most felfedezhette – idejében – a fejedelmet, II. Rákóczit, mert arra térül el, hatalmas, közel tíz méteres távol-ság áttipegése után. Fölnéz a szoborra, egy ág odafönn madarakat ringat, azok lakják

Alkonyat. A család gyűjteménye

a lombot. Az elindulókat kezdetben a mozgás vonzza, a mozgás fölfedezésének akko-ra hatalma lehet benne, mint egy madár-szívnek a levegőbeni kóválygásban.

Kocsiba pakolja a boldog nagymama a következő évszázadot, cipőcskéjét leoldja. Az ember-ígérlet majdnem ül, és ahogy mosolyogva elviszi előttem a gyereket kocsistól a hölgy, úgy mosolyog felém, mintha ketten hoztuk volna össze ezt a látványt a város számára. Két selymes, fehér tal-pával mintha integetne nekem, markoló talpmozdulatok, és abban az értelmes, hasonlíthatatlan arcban az a két ragyogó kék szem.

– Ne aggódj már annyit, Zsoli. Ott le-szek az imaházban. Képzeld, láttam Fe-rit mosolyogni. Amikor az élet mohón adja vallomását, a maga súlyát, meggyőzően és meggyőződéssel, akkor a szobrok is mosolyoghatnak. Feri mosolygott az imént, nagy élmény lehetett számára is az ismerkedés egy emberbabával... Kidugtam. A tiszteletükre. Kívántam is. Ittam most egy ízlelésnyi kortyot belőle. Rendes a de-brői... Baja, hogy tizenkilenc pénz üvege, holott két évvel ezelőtt szimpla kilenc volt. Ott leszek, ne aggodalmaskodjál, nézz is-tenedre fel, ő felruhá és táplál... Mért ne mondhatnék akár zsoltárt is egy mosoly-gó szobor előtt, és magának az egykor le-győzött és örökké élőbe merevedett fejede-lemnek?

Elhagyta a templomkertet, a járdán a kapu előtt még visszanezett a feldarabolt, fekvőben maradó gesztenyefára. A hul-lajelet, a pusztulást igen-igen kiemelte a maradék gyökértömb, élére, oldalára dől-ve. Ez is madártemető. A talajban gyö-kérmaradvány sehol. Lehetséges, hogy a földkéreg tartotta annyi évtizeden át a hatalmasá igazodott fát, lombot, madár-fészkeket? Lehet, meglehet majdnem min-den. Legszívesebben azt hiszem el, hogy a park, a templomkert készült fogadni ezt a pici, tipegő életcsipetet, aki a talpa mar-koló mozdulatával integetett vissza nekem a gyerek-kocsiból. Az öregasszony ott ült, a hatalmas fát siratva, gyászolva, melyre hat évtizeddel ezelőtt a fiacskája mászott, integetve.

BAKK ÁGNES

A munkás film, ami elfáraszt

Nemrégiben mutattak be egy cseh dokumentumfilmet *A munka korlátai* címmel. Ebben a főszereplő újságíró hét hónapig végez rosszul fizetett fizikai munkát, többek között kórházi mosodában, húsüzemben és szemétfeldolgozóban is. Miután bemutatták az alkotást és az nagy visszhangot keltett, társadalmi ügyvé vált a munka kérdése, és bizonyos cégek is elkezdtek megváltoztatni a munkásaik iránti attitűdjüket, például fizetést emeltek vagy ingyen ebédet adtak. Persze nem kell naivvá válni és azt gondolni, hogy a mozgóképek ezentúl mindig segíthetnek, de talán nagyobb visszhangot kelthetnek egy ügynek. Hasonló reményeket fűztem az *Egy nap* című alkotáshoz – és az ajánlókat olvasva, nem vagyok teljesen naiv.

Szilágyi Zsófia első nagyjátékfilmjében másfél órán át kísérhetjük figyelemmel Lipták Anna háromgyerekes édesanya, feleség és olasztanár nő egy napját. Együtt fekszünk vele, kelünk másnaposan, kísérjük el vívásra a gyereket, de éjjel is virrasztunk a lázas gyerekkel és féltékeny gondolatokkal. Szamosi Zsófia színésznő, aki az édesanyát játssza, szinte mindig kemény, hideg, ideges és alulmaradó női szerepeket alakít testreszabottan. Szilágyi Zsófia *Egy nap* című alkotásában viszont, bár marad az ideges és némileg vesztes karakter szerepében, de finoman megmutatja nőies, anyai meleg és viccelgető arcát is. Férje, a vörös hajú Lipták Szabolcs (Füredi Leo amatőr színész alakításában) melák, kedves, kicsit bizonytalan pasi, aki imádja a gyerekeit, próbál is velük folyamatosan törődni, bár sokat elárul, hogy például a reggeli előkészítéskor az asztalnál ül és nem a feleségének segít. De mégis, ezen talán senki nem akad fent, mert sármja miatt mindenki így képzelné el az igazi, szerethető családapát és férjet. A film a feleség egy napjába (pontosabban 36 órájába) sűríti ennek a családnak a látszólag bárkivel előforduló családi drámáját: Anna az óvodák és csellóórák sűrűjében, mikor végre talál egy kis időt magára, a barátnőjével elmegy borozni. Erről a találkozásról azonban hamar kiderül, hogy keserűes, hiszen a barátnőről (Láng Annamária derűs és rámenős alakításában) kiderül, hogy Anna férjével viszonyt folytatott és talán még folytat is. A film alapfeszültségét is ez adja meg: nem teljesen biztos, hogy ennek a házasságon kívüli viszonynak vége van-e, vagy ha nem, miért nem, talán a férj nem sürgeti? De nincs idő ezen gondolkodni, mert a

napi feladatok labirintusában bolyongunk, a gyerekek nyűgösek, lázasak, hamar megsértődnek. A közeli, néha remegő kamera-felvételek, a természetesen játszó gyerekek, a szűkös körülmények, a pénztelenség és a (budapestiek számára) ismert környezet nagyon könnyen segít abban a nézőnek, hogy hamarosan teljesen átadja magát a filmnek és a főszereplő bőrében érezze magát. Ha nem lenne a magánéleti dráma beleszőve, akár dokumentumfilmként is nézhetnénk. Így viszont keretet kap és még jobban megszorogtat minket. Az alkotás fikciós-dokumentarista jelleget ölt, hiszen minden beazonosítható és mindennel azonosulni is tudunk. Tulajdonképpen a láthatatlan munka teszi a zsigerekig hatolóan láthatóvá a film szövetét. A közelsége és a „hétköznapiasága” miatt nehéz az alkotásról, a filmes jellegéről vagy akár csak a cselekményről magáról írni, mivel sokkal inkább tekinthető egy valóban női szerepekről, súlyokról szóló filmnek, amely nem didaktikusan, hanem (nemtől függetlenül) gondolatébresztően hathat.

A film a munka- és magánélet által okozott terheket és a leterheltségből származó érzelmi hullámvasutat mutatja be olyan közelről, hogy az minket is lefárasztthat: a főszereplő szinte minden moccnását megfigyelhetjük, miközben a családi konyha elektronikus számlapja emlékeztet arra, hogy miképpen is múlik el a nap, reggel hat és éjfél között. Szamosi Zsófia tūpontosan alakítja az aggódó anyát, de felvillantja a hódítani vágyó feleséget és a logisztikai szakembert, aki folyton attól fél, hogy valamit elhibázhat. Ott van a karakterében az ideges nő és a vívásóra előtt elfáradt ember, aki a gyermeke kedvéért inkább összeszorítja a fogát. Bár sem a férjére, sem az anyósára nem mondható, hogy nem veszik ki részüket a háztartásból és a gyereknevelésből, érezhető, hogy igazából bárki bedobhatja a kesztyűt ebben a mókuserékben, csak az anya nem. A cselekmény attól válik azonban igazán filmszerűvé, hogy a házimunkát és a koordinációs feladatokat, valamint a gyerekek miatti állandó készenléti állapotot feszült várakozás öleli körbe. Ez a feszültség a férj nem titkolt randevúja miatt van, amely a titkos viszony beteljesülését ígéri. Bár semmire nem kapunk egyértelmű választ, de a közönség is osztja a főszereplő feszültségében, és a végén, amikor már a másnap kezdődik, együtt bújkul vele az asztal alá is – a gondok és a feszültség elől.

A családi élet bemutatásának talán az egyik legnehezebb feladatát a gyerekek játéka jelenthette: a bölcsődés, óvodás és iskolás gyerekek játéka nem érezhető semmilyen mesterkélté, sokkal inkább az intimitás és a spontán improvizáció. Ettől válik igazán hihetővé a környezet és erőssé a dokumentarista jelleg. A gyerekek a legtermészetesebben teszik a dolgukat: rosszkodnak, sikoltoznak és gyámbásszák a „szüleiket”. A két éves is ugyanolyan odaadással ölelgeti filmbeli mamáját, mint a valós életben – ez adja meg az alkotás melegségét is. A rendező egyik interjújában külön ki is tért arra, hogy mennyi összeszokási alkalom előzte meg ezt a meghittséget sugalló végeredményt.

A film a mindennapok háttérzenéibe építi bele a zenei aláfestéseket is: sokszor a nem diegetikus zene felerősíti a cselekmény dinamikáját, például amikor reggel az anya a banki hívás várakoztató valcerére pakolja be a mosogatóba a reggeli maradékait, azt filmzeneként és nem csak telefonos háttérzeneként halljuk. Ugyanez érvényes az autótóba hallgatott számokra is: mindegyik egy újabb érzést hoz elő vagy hangsúlyoz – szándékosan. Minden hozzávaló ugyanancsak természetesnek hat és ugyanakkor szimbolikus jelentőséggel bír: még a csöpögő csap is, amely újból és újból teletölti a vödört, ezért annak a kiöntésére is mindig figyelni kell.

Mivel egy kiragadott időintervallumot láthatunk, adja magát a szakrális jelentések keresése is: kálváriatörténetként is nézhetjük, de ennek az interpretációnak sokkal inkább az szabhat gátat, hogy egy kis önvizsgálat után bárki rájöhet: ez az ő élete is lehetne, hiszen ugyanilyen fáradhatatlanul „bele kell adnunk” magunkat és ennyire könnyen elfáradhatunk benne. Lehet, hogy ez a film több energiát szív el, mint amennyi támogatást nyújt, de legalább megtapasztaljuk azt is, hogy a Coleridge-i „suspension of disbelief” eszközét néha félre rakhatjuk, végre elhiszünk mindent, ami a filmben zajlik, hiszen mindezt a napi életünkben is megtapasztaljuk – és akár a vásznon is találkozhatunk önmagunkkal.

Egy nap, színes magyar film, 99 perc, 2018. **Rendező:** Szilágyi Zsófia. **Forgatókönyvíró:** Szilágyi Zsófia, Mán-Várhegyi Réka. **Operatőr:** Domokos Balázs. **Vágó:** Szórád Máté. **Zene:** Balogh Máté. **Szereplők:** Szamosi Zsófia, Füredi Leo, Barcza Ambrus, Varga-Blaskó Zorka, Gárdos Márk, Láng Annamária.

Halál, hol vannak a te fogaid

Halál, hol vannak a te fogaid? – hangzik el a kérdés a litván Klipedé Dráma Thétára *Sons of a Bitch* című előadása kezdetén. Ettől a kérdéstől feltartóztathatatlanul egymásba torlódik a néző- és a játéktér valósága. Az előadás eseményeinek apropója Kristijonas, egy 18. századi, porosz uralom alatt álló litván falu lelkészének halála. A lelkészt ért vádak kivizsgálására küldött bizottság és az őket fogadó, Kristijonashoz különböző szálakkal kötődő szereplők között kialakuló interakciók során Kristijonas és az előadás szereplőinek történetén túl a 18. századi Kis-Litvánia, illetve a litván hiedelemvilág egy-egy töredéke is fel-sejlik előttünk.

A 6. Interferenciák Nemzetközi Színházi Fesztivál keretében látott előadás során nem csak a szereplők gyászoltak. Eimuntas Nekrošius, a 20. századi és a kortárs litván színház legnagyobb alakja, a *Sons of a Bitch* nemzetközi hírnévnek örvendő rendezője alig egy héttel a kolozsvári előadás előtt távozott az élők sorából. Eimuntas Nekrošius halálával a *Sons of a Bitch* alatt a hiány és a jelenvalóság egyidejűségének feloldhatatlan paradoxona töltötte be a Kolozsvári Állami Magyar Színház nagytermét. A nézőtér valóságából immár véglegesen kiírt rendező hiányának tudata ütközött a játéktér valóságának minden pillanatát meghatározó Nekrošius-i kézjegyekkel. Amennyiben a „hiszem, ha látom” irányelvéhez ragaszkodunk, teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy 2018 november 28-án Eimuntas Nekrošius bizony velünk, nézőkkel együtt volt Kolozsváron.

A *Sons of a Bitch* alapjául a litván író és politikus, Saulius Šaltenis 1990-ben megjelent, a litvánul *Kalės vaikai* címet viselő regénye szolgált. Az előadás színlapján többször feltüntetett *Kurafiak* helyett a regény (és az előadás) címe leginkább a litván mitológiában az erdők és a vadászat istennőjeként szolgáló *Žvoriuna/Medeina*-t megidéző *A szuka gyermekeiként* fordítható. Ugyancsak ide kapcsolódik a színlapon Fehér kurvaként feltüntetett szereplő helyzete. Alighanem szerencsésebb lett volna a fehér nőtényi kutya formájában megjelenő *Žvoriuna* istennőt jelentő Fehér szuka megnevezés.

THEÁTRUM

Nekrošius és a regény színpadi adaptációját is jegyző Šaltenis közös munkája nem csak lenyűgöző előadást, de remekbe szabott regényfeldolgozást is eredményezett. Igaz ugyan, hogy az előadás sok és meglehetősen gyorsan pörgő szöveggel dolgozik, de a legkevesebb sem próbálja a teljes regényt elmesélni. A jelenetek nem illusztrálják, hanem kiegészítik és tovább gondolják, új rétegekkel vonják be az előadás narrátorául szegődő, folyton tuskót görgető, cipelő Karvelis harangozó (Darius Meškauskas) monológjait, így a közönség figyelme egy pillanatra sem lankad-

hat. Minden mondat, minden gesztus tovább rajzolja a szereplők egymáshoz és a történethez fűződő viszonyát.

Karvelis harangozó a frissen elhunyt lelkész, Kristijonas történetének elmesélésére vállalkozik. Az általa elindított történetszálakat Marija, Kristijonas özvegye, Lotė, a fehér szuka egykori gazdája, a levágott ujjú tanító, illetve Abelis tanácsnok és Zaksas doktor, a Kristijonast ért vádak kivizsgálására érkezett bizottság tagjai viszik tovább és bontják ki saját jeleneteikben. A közösen elmesélt történetből egyszerre lesz sokkal több és sokkal kevesebb Kristijonas történeténél. A *Sons of a Bitch* a litván nép, a fehér szuka gyermekei történelmének egy szilánkját választja kiindulási pontjául, hogy azon keresztül beszélhessen szeretetről, bűnről, bűnhődésről, megbékélésről és az élethez, illetve a halálhoz való viszonyulásról.

A töredékesen elmesélt történet színpadi világa a Nekrošiusra jellemző összes elemet felvonultatja. A viszonylag kevés, ám összetett szimbolikájú elemből alkotott díszlet (díszlet és fénytér: Marius Nekrošius), a mindent belengő, erős és repetitív hanghatások (zene: Antanas Jasenka), az egyszerű, mégis kifejező jelmezek (jelmez: Nadežda Gultiajeva) mind ismerősek lehetnek Nekrošius korábbi előadásaiából. Ahogy a *Hamlet*ben egy körfürész, a *Macbeth*ben pedig egy mestergerenda függ a játszó feje fölött, itt egy kivágott fa két ága emlékeztet folyton az elbeszélt történet mögött rejlő bűnökre. Ahogy *Macbeth* hordozza a királytól kapott téglákat, Karvelis harangozó úgy cipeli, görgeti elszáradt tuskó alakjában az árulás bűnét és az érte kapott szabadságot.

Ebben a történetben minden szereplőhöz hozzánőtt saját tragédiája. Kristijonas minden igyekezete ellenére sem tudta megváltani a híveket, akiket szolgált. A harmadszorra is megözvegyült Marija a számára épített özvegyi ház mellett végül egyetlen vigaszt, az újítalan tanítót is elveszíti. Az egykor tehetséges író, az újítalan tanító lábával körmöli a Püspöknek küldött vádaskodó levelet. Zaksas doktor lányai sosem szépülnek meg, Abelis tanácsnok sosem juthat el Amerikába, hogy új életet kezdjen Lotė-val. Talán csak Menyasszony Lotė szabadulhat meg gúnynevétől, ha beteljesedik a jóslata, és az őt megbecstelenítő porosz földesúr valóban belepusztul betegségébe, mielőtt kivirágoznának az almák.

A mese közben Karvelis harangozó néha elkalandozik, olykor téved, sőt az is előfordul, hogy Kristijonasnak az előadás teljes időtartama alatt színen fekvő teteme kénytelen talpra állni, hogy rendre utasítsa a narrátort. Karvelis valahogy mégis a történet végére ér. Minden feltárt bűn új bűnhődést von maga után. Ahogy egyre tisztábbá válik a történet, úgy romlik a harangozó fizikai állapota, míg végül nem marad más hátra, mint az, hogy bűneit meggyónva, lelkét a Fehér szukára bízva, ő is beletörődjön a sorsába, és elinduljon a túlvilági utazásra.

A *Sons of a Bitch* hóviharral körülvárt világában kivágott almákból rakott máglyák világítják be a Kristijonas özvegyének összedőlő háza fölött egymásnak feszülő litván és porosz szellemektől megzavart éjszakát. A Šaltenis és Nekrošius világát életre keltő tíz színész játéka mindvégig óramű pontosságú. Jelenlétük úgy tölti csordultig a játék terét, hogy közben a néző úgy érezheti, a színészek valódi erejéből, a szereplők teljes történetéből éppen csak annyit sejt meg, amennyit a hóviharról árul el az előadásban hallható mennydörgés, amennyit az almákból rakott máglyákból sejtethetünk meg Lotė távolba meredő tekintetéből.

A *Sons of a Bitch* befogadásának, ahogy általában a Nekrošius-előadások befogadásának, ára van. A kibonthatatlan, gyakran önmagukba csatlakozó szimbólumrendszerekkel, a visszafogottság mögött mindig túltöltéssel, a megkérdőjelezhetetlen erejű természeti jelenségekkel operáló előadások minden alkalommal megdolgoztatják a nézőt (a litvánul nem értő nézőt annál is inkább). Mégis, öröm ezekben az előadásokban, ezekben a világokban elmerülni. Talán Eimuntas Nekrošius is egy ilyen világban van most. Talán mi magunk is egy ilyen világban vagyunk – éppen csak az hiányzik november óta ebből a világból, aki segíthetne eligazodni benne. Mindannyiunknak jó utat!

Klipedé Dráma Thétára, Litvánia. Saulius Šaltenis: *Sons of a Bitch*. **Rendező:** Eimuntas Nekrošius. **Szereplők:** Darius Meškauskas, Karolina Kontenytė, Edvardas Brazys, Regina Šaltenitė, Igoris Reklaitis, Vaidas Jočys, Vidas Jakimauskas, Jonas Baranauskas, Nijolė Sabulytė, Sigutė Gaudušytė. **Színpadi adaptáció:** Saulius Šaltenis. **Díszlet- és fénytér:** Marius Nekrošius. **Jelmez:** Nadežda Gultiajeva. **Zene:** Antanas Jasenka.

PÉTER ÁRPÁD

Hiányok és hatékonyság

Különleges, „belsőnézetű” kultúrkronológiát olvashatnak azok, akik kezükbe veszik a Petőfi Irodalmi Múzeum kutatója, Gáspár György által írt, tulajdonképpen életútnak álcázott, korrajzot tartalmazó, Gálfalvi György pályaképét tárgyaló kompakt kötetet.

Az *Alattvalónak alkalmatlan* már első ránézés után besorolható az ún. „asszisztált monográfiák” közé, amikor is az alanynak is aktív szerepe van a róla készülő értelmezések összeállításában – Gáspár a 7. oldalon köszönetet mond Gálfalvinak az észrevételekért és a kiegészítésekért. Mindez fontos szempont, mert, mint kötetünkben számos oldalon „elhangzik”, olyan életmű analízisét végezte el a szerzőnk, amelynek a kötet megírásának/megjelenésének alkalmat szolgáltató hetvenedik születésnap egyáltalán nem jelent erős korszakhatárt: Gálfalvi a marosvásárhelyi *Látó* szerkesztőségéből történő nyugdíjba vonulása után egyáltalán nem igyekezett nyugalomba is vonulni, 2016-ban látott napvilágot a számos, személyes és szakmai emléket szignifikáns módon kontextualizáló *Kacagásaink* című emlékiratkötete, majd az *Emlékirat interjúkban elbeszélve* alcímet viselő *Beszélgéseink* könyve, amelyben szintén pályájának fontosabb szeleteit járja körül – nem egyszer kíméletlen öniróniát tanúsítva, máskor meg tőle független társadalmi jelenségek erős bírálatát végezve. Ezen két kötet viszont épp a Gáspár által oly rigurózan, következetesen elkészített kronológiával válik teljessé, hiszen míg mind az emlékiratok, mind az önreflexivitást a világ dolgai iránt tanúsított kritikai attitűddel kombináló interjúk csak erősen személyre szabottan működnek, előzetes tudást feltételezve legalább arról a közegről, amelyre vonatkoznak, vagy épp amelyben értelmeződnek, a Gáspár által összeállított kismonográfia úgy emel ki pillanatokat az életútból, hogy azokra könnyedén felfűzhetőek a Gálfalvi-önlebeszélésekből szerzett információk.

kritika

Ebben a vonatkozásban válik roppant érdekessé a kötet forrásanyaga is: a monográfiáknál megszokott első kiadásokra és primér recepciókra történő hivatkozásokon kívül Gáspár – főleg az erősen személyes információkat – két, akár szokatlannak is minősíthető forrásból nyeri: az egyik az általa készített életinterjú-CD-k, amelyekre sokszor hivatkozik, a másik pedig egy, az általunk elemzett monográfia szerkesztője, Dávid Gyula által írt, *Háttértörténetek* című kézirat (amelyről – a Gáspár által idézett, valóban determináló eseményekre rávilágító részletekből kiindulva – feltételezhetjük, hogy különleges áttekinthetőségei lehetnek determináló eseményeknek, és amelynek megjelenését valószínűleg igen sokan várják, de elképzelhető az is, hogy néhányan egyáltalán nem...).

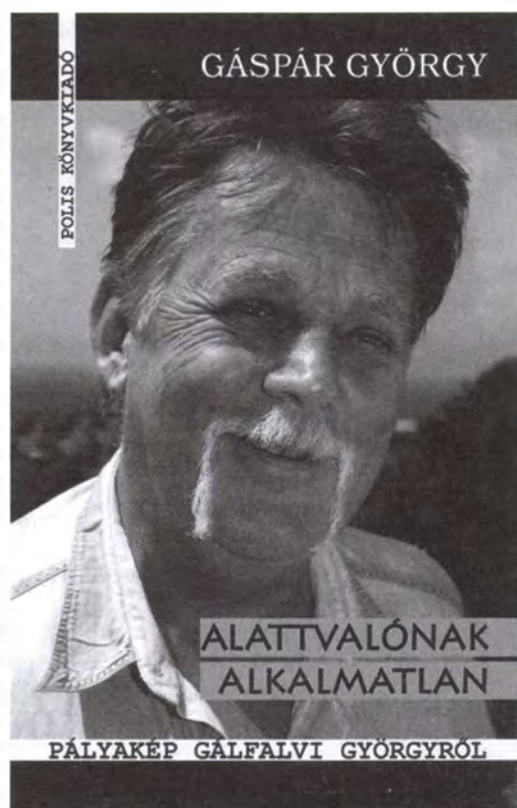
A fentebbi gondolatmenetet folytatva megállapíthatjuk, hogy a könyv néhol erősen tá-

maszkodik Gálfalvi ön- és helyzetértelmezéseire (tehát úgy láttat eseményeket, amint azokat Gálfalvi is értelmezte). Ebből kifolyólag helyenként szerzőnk nem teszi hozzá saját értelmezését olyan eseményekhez, melyek súlyuk és jellegük miatt igényelhetek volna kívülről történő megközelítést is (például amikor az *Ifjúmunkásnál* töltött esztendőkre reflektálva Tar Károly és Nits Árpád szerepét egyéb források segítségével is meg lehetett volna közelíteni). Viszont elképzelhető az is, hogy más típusú, rögzített információ nem áll rendelkezésre ezekről a helyzetekről, az alany tanúságtétele válik így felmérhetetlenül fontossá: a kommunizmus sötét esztendeinek dokumentumszegény vagy épp manipulált dokumentumokkal meghintett időiről örömmel veszünk még szinguláris, de megbízható forrásokból származó beszámolókat – a forrás egyediségét viszont érdemes explicitté tenni.

A fentebb jelzett eljárás mód azonban nem kizárólagos: Gáspár úgy kontextualizálja Gálfalvi pályáját, hogy közben objektív körképet kapunk az erdélyi magyar irodalom, illetve folyóirat- és könyvkiadás rendszereiről is. Ezek a kommunizmus nyomasztó évtizedeiben tulajdonképpen az erdélyi magyar szellemi élet legfontosabb fórumai, és emiatt olvashatjuk pl. az *Igaz Szó* hajdani munkatársainak nevei között eljövendő, hosszú időszakokat meghatározó politikusok, közéleti szereplők neveit, vagy követhetjük végig közvetlen közelről a *Látó* létrejöttének kulisszatitkait, tudván, hogy az itt „elhangzott” nevek ma is aktív politikai fórumok meghatározó szereplői. Ez viszont a kötetben kívülről beszerezhető információ – ebből következtethetjük ki tulajdonképpen, hogy olyan olvasók számára készült ez a kismonográfia, akik többé-kevésbé jártasak a jelenleg vagy a közelmúltban fontos beosztásokkal bíró, a szépirodalom vagy tágabban a humaniorák tájékaról indult emberek névsorában.

Am Gálfalvinak nem csak ezek a hírességek a „kontextusai”: érdekes – és eléggé szokatlan módon – Gáspár az alanyának a jellemébe is beilleszti annak megnyilatkozásait, írásait. Ennek egyik folyamánaképp a könyv tulajdonképpen egyfolytában a főcíme – *Alattvalónak alkalmatlan* – játszik rá. A Gálfalvi „szilánkok töredékeiből” átvett önjellemző idézet jól summázza azt a magatartást, amelyet Gálfalvi érvényesített mind egyetemi éveiben, mind a Gaál Gábor Körön, a kommunista ideológia kényszerítéseinek ellenálló ifjak fórumán, mind az első, számára a sikert meghozó szociográfiájában, a *Szülföldön, világszélén* kötetben, de még a lehetőségek bűvöletében tobzódo 90-es években sem sodródott el következetes, morális szempontból *világvonatkozásúvá* bíráló attitűdjétől. Attól az attitűdtől, amely révén nem csak barátokat szerzett magának – és ez érvényes életének mindkét „rezsimjére”.

Láng Zsoltnak a kötetbe beillesztett, *Kacagásaink* című, önéletrajzi kötődésű kötethez írt elemzésében döbbenetesen olvashatjuk a Gálfalvi-idézetet: „1964 november kilencedikén nagyon megverték.” Ennek a fájdalmas emlék-felidézésnek talán az egyik leghangsúlyosabb ellenpontja az a 2000-ben kiadott, *Egy áruló monológja* című kötetben leírt esemény: „Három napig Budapesten voltam, szereztem háromezer forintot a *Látó* számára, hoztam kétszázévezret a Teleki Téka-nak” (idézi Gáspár, 89. old.). E két szélsőséges életpontot, a „mínusz végtelent”, a lehetőségek hiányát, az ideológiai szélsőségeségnek való kiszolgáltatottságot, illetve a „plusz so-

kat”, az immár mérhetetlenül más szép, új világot egyforma töprengéssel, önkritikus távolságtartással kezelő attitűdöt bontja ki és teszi explicitté, strukturálttá Gáspár „mini-életregénye”. A személyes tragédiák, az egész erdélyi magyar közösséget implikáló sikerek és a posztideológiai anekdoták egyformán a helyükön vannak.

És hogy milyen eseményeket minősíthetünk anekdotáknak – nos, az elsősorban az érintettségétől és az ideológiai tájoltságtól függ. Számunkra az egyik legtanulságosabb ilyen *fait divers* egy, Konrád Györggyel és Csoórral közösen tartandó író-olvasó találkozó, amely végül elmaradt. Azonban sem a monográfia „meta-attitűdjé”, sem az az interjú, amelyben Varga Melinda kérdezi Gálfalvit erről az eseményről (is), nem ad explicit magyarázatot arra, hogy milyen (konkrét) okok vezethettek oda, hogy Konrád titkársága ne továbbítsa a Gálfalvi által küldött meghívókat munkaadójuknak. Viszont *mi*, olvasók, tudjuk, hogy olyan, korábbi nézeteltérések, más (ideológiai?) irányultságok keltette feszültségek rejlenek ebben a meg nem valósult párbeszédben, amelyeket... *nem szoktunk megbeszélni*. Ez az akkor meg nem valósult találkozás, párbeszéd története tanulságos allegóriája Gálfalvi életpályájának: tulajdonképpen arról szól „alanyunk” életműve, hogy olyan helyzetekben is szorgalmazta a – potenciális egyetértéshez vezető – párbeszédet, amelyeket „nehezen oldódó” nézetek, ideológiák tettek „konfliktusövezetté”.

Gáspár könyve rávilágít: Gálfalvi megértésre, megértetésre törekvő magatartása olyan írott, mondott megnyilatkozásokban, cselekvésekben nyert formát, melyeket sem a kommunizmus elnyomása, sem az azután bekövetkező demokráciaféleség sem tudott optimálisan kezelni, csak *kezelti*.

Gálfalvi György sikerei és elbukásai ezért szinte sorsszerűeként, amolyan korkövetelményekként rajzolódnak elénk, így ezen kismonográfia azok számára is új értelmező közeget tud nyújtani, akik jól ismerik az életművet.

Gáspár György: *Alattvalónak alkalmatlan*. Pályakép Gálfalvi Györgyről. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2018.

Személyiségkeresés pingvinnel

Gellu Naum: *Zebegény, a pingvin*. Kriterion – Művelődés, Kolozsvár, 2018.

Balázs Imre József újrafordításában olvashatjuk Gellu Naum 1959-ben megjelent *Cartea cu Apolodorj*-át, mely Majtényi Erik fordításában 1963-ban már a magyar olvasók elé került. Balázs Imre szövege kiegészíti a fenti fordítást az 1975-ös második román kiadás hozzáadott soraival, mindemellett hűen megőrzi Majtényi bravúros megoldásait, főképp a névválasztásokat, melyek által a figyelem középpontjába nem az Apolodor nevére rímelő „dor”, vágy kerül, hanem a „Zebegény” én-je, a személyiség keresése. A szöveg hullámvasútszerű olvasása újabb és újabb kiszálásra készíti bennünket, vizsgálatra és önvizsgálatra, egy jó (vers)szövegtől pedig éppen ezt várna el a – felnőtt – ember.

Fülszöveg

Zebegény története azonban jól láthatóan gyerekeknek szól. De ez a jól láthatóság nem fedi a sorok között felbukkanó „jól láthatatlanságot”. A szöveg kegyetlenül kérdezi: csak azt mondja el, ami látható, és arra kérdezi rá, ami nem az – úgy viselkedik az olvasóval, mint akármelyik gyerek. És éppen ebben áll az ereje: ha alkalomadtán kisgyermekkel fogunk hozzá az olvasáshoz, a szöveg is, a gyermek is kérdezeni fog: Merre van Labrador, ahová Zebegény visszavágyik?

Miért gonosz a texasi zsvány? Miért cseréli el Zebegény az állmait holmi gyémántokra? Ketrebe lehet-e zárni egy marslakót? Kit szerethet jobban az ember, a családját vagy a barátait? Sziporkázó és komoly kérdések keverednek szüntelenül, és a szöveg hajlandó ezeket feltenni. A gyerek pedig, ahogy a felnőtt is, kérdezni fog: Ez megtörténhet? Hogyan történhet meg? Miért olyan a másik ember, amilyen? És én miért vagyok emilyen? Nemcsak környezetével kerül majd közelebbi kapcsolatba az apró olvasó, ha kérdez – mert hát ki is tudná pontosan, hol van és milyen Labrador, Cape Town vagy Saint Louis? –, hanem a világ más dolgaival is: azzal, ami őt az anyagi világon túl körülveszi: a másik ember lelkével, viselkedésének mértékével. És ha meglátja, hogy ez legalább olyan érdekes, mint a folyók, sivatagok, állatok és miegyéb, akkor már örülhet Zebegény pingvin, aki az utazáson az olvasót felvevükdácsova kísérgeti.

Megnevez, meglát, csodál

Nagy Attila: *Égi tócsa, földi sár*. Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2018.

A szerző tizenkettedik önálló verseskötetében olyan verseket gyűjt egybe, amelyek érintenek. Egymást, a testet, a test körül elnyúló teret, s csak ezeken keresztül azt, amit végső soron érinteni érdemes: a lelket. Érintik az időt, úgy, ahogyan emlékeink is: a régi események kikopnak az elméből, a szó csak azt tudja mindig megragadni, ami jelen van. Az emlékek fekete–fehér negatívján „fakul a múlt, rögzül a jelen” (17.), s egy dolog él csak, a „sárguló papíron izgága vonások” (17.) rejtelmében feltűnő betű. De ennek a betűnek a szerepe hatalmas, már-már apostoli. Változtat és „feldül, megsebez azzal, hogy kéretlen megnevez.” (10.) A szó kimondása után már semmi sem lehet ugyanaz. A kötetben varázserőt kap a szó, eszközzé válik, de nem isteni, teremtő logoszértelmében, sokkal inkább azáltal, hogy megnevezi azt, ami már megteremtett, de saját létezésünk formái eltakarják előlünk. „Mondd, ha versben mondhatod” (8.) – szólít fel az egyik szöveg a kimondásra, a folyamatos keresésre, próbálkozásra. Mit tudunk kimondani a másiktól, és mit kell olykor ki nem mondanunk, mit kell a másakra bízni, hogy a szavakon túl is érezzék minket, mit kell Istenre bízni, hogy a kimondott fájdalomainkon túl kimondhatatlan nyugalmat öntsön a lelkünkbe. Avagy meddig kell várni, ha késik Amor, mennyit kell

inni, ha a kínai költő tisztaságát akarjuk lelkünkre mosni, milyen képletet kell leírni, hogy megtudjuk, mit rejtenek magukban a szavak? De másképp is varázslat egy-egy versben a szó: önmagunk megértésének a varázslata, amely ha véletlenül megszületik, leírni sohasem lehet, az önmagunkról szóló szó önmagunkba térhet csak vissza, mint „szikkadó verőér” a „lilába játszó vénába” (25.). Felhívás is egy-egy versszöveg: vegyük észre, hogy vágyaink az érzékelés vágyai, hogy azt kívánjuk, hogy teljességében érezzük, érzékeljük, tapintsuk a világot, hogy a parkban sétáló nők, kiknek „karján ifjúság kacsint” (68.) ugyanazt a hálát ébresszék bennünk, mint a napsugár, amely épp „üti át, felezi a lombot” (68.). Hálát azért, hogy a Teremtő adott a „létezésben bujdosó arcú” (68.) csodánivalóbból eleget.

KOVÁCS
PÉTER ZOLTÁN

Vizsga

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

MÁRCIUS

1 PÉNTEK	Albin, Levente
2 SZOMBAT	Lujza, Magor
3 VASÁRNAP	Kornélia
4 HÉTFŐ	Adorján, Kázmér
5 KEDD	Olivér
6 SZERDA	Frigyes
7 CSÜTÖRTÖK	Tamás
8 PÉNTEK	Apolka, Zoltán
9 SZOMBAT	Fanni, Franciska
10 VASÁRNAP	Ildikó, Olimpia

1 HÉTFŐ	Bors, Szilárd
2 KEDD	Gergely
3 SZERDA	Ajtony, Krisztián
4 CSÜTÖRTÖK	Matild, Pólka
5 PÉNTEK	Kristóf, Lukrécia
6 SZOMBAT	Henrietta, Heni,
7 VASÁRNAP	Lujza
	Gertrúd, Patrik

8 HÉTFŐ	Sándor, Ede
9 KEDD	József, Jozefina
10 SZERDA	Klaudia, Koppány,
	Mór
11 CSÜTÖRTÖK	Benedek, Bence
12 PÉNTEK	Beáta, Lea
13 SZOMBAT	Botond, Emőke
14 VASÁRNAP	Gábor

15 HÉTFŐ	Mária
16 KEDD	Emánuel, Evelin,
	Lara, Manó
17 SZERDA	Alpár, Hajnalka
18 CSÜTÖRTÖK	Gedeon, Gida
19 PÉNTEK	Jónás
20 SZOMBAT	Amadé, Zalan
21 VASÁRNAP	Árpád, Benő

ÁPRILIS

1 HÉTFŐ	Hugó
2 KEDD	Aron
3 SZERDA	Keresztély
4 CSÜTÖRTÖK	Ambrus, Csaba
5 PÉNTEK	Honoráta,
	Kocsárd
6 SZOMBAT	Biborka, Édua
7 VASÁRNAP	Armin, Orsolya

8 HÉTFŐ	Dénes, Lidia
9 KEDD	Dömötör
10 SZERDA	Ezékiel, Zsolt
11 CSÜTÖRTÖK	Gemma
12 PÉNTEK	Gyula
13 SZOMBAT	Ida
14 VASÁRNAP	Virágvasárnap
	Tibor, Tiborc

15 HÉTFŐ	Emese
16 KEDD	Bánk, Győző
17 SZERDA	Rudolf
18 CSÜTÖRTÖK	Andrea, Ilma
19 PÉNTEK	Nagypéntek
	Emma
20 SZOMBAT	Tivadar
21 VASÁRNAP	Húsvét 1. n.
	Zsombor

22 HÉTFŐ	Húsvét 2. n.
	Csilla, Noé,
	Noémi, Tábita
23 KEDD	Húsvét 3. n. Béla
24 SZERDA	György, Györgyi,
	Debóra

25 CSÜTÖRTÖK	Ajnácska,
	Csongor, Márk
26 PÉNTEK	Ervin
27 SZOMBAT	Tas, Zita
28 VASÁRNAP	Valéria

29 HÉTFŐ	Tihamér
30 KEDD	Mariann

MÁJUS

1 SZERDA	Fülöp, Jakab,
	Tétény
2 CSÜTÖRTÖK	Zsigmond
3 PÉNTEK	Irma, Tímea
4 SZOMBAT	Csaba, Flórián,
	Mónika
5 VASÁRNAP	Gothárd, Irén,
	Kocsárd

6 HÉTFŐ	Eliz, Frida, Ivett,
	Tamara
7 KEDD	Dalma, Gizella
8 SZERDA	Gejza
9 CSÜTÖRTÖK	Gergely, Gergő,
	Katinka
10 PÉNTEK	Antónia, Jób,
	Mira
11 SZOMBAT	Imola
12 VASÁRNAP	Pongrác

13 HÉTFŐ	Szervác
14 KEDD	Bonifác
15 SZERDA	Izsák, Zsófia
16 CSÜTÖRTÖK	Botond, Mózes
17 PÉNTEK	Andor
18 SZOMBAT	Erik, Erika, Alexa
19 VASÁRNAP	Buda, Milán, Sára

20 HÉTFŐ	Bernát, Hanna
21 KEDD	Konstantin
22 SZERDA	Júlia
23 CSÜTÖRTÖK	Dezső
24 PÉNTEK	Eliza, Eszter
25 SZOMBAT	Orbán
26 VASÁRNAP	Evelin, Gyöngyvér

27 HÉTFŐ	Nándor
28 KEDD	Csanád, Emil
29 SZERDA	Magdolna
30 CSÜTÖRTÖK	Janka, Johanna
31 PÉNTEK	Angyalka,
	Marietta

JÚNIUS

1 SZOMBAT	Tünde
2 VASÁRNAP	Anita, Etele

3 HÉTFŐ	Klotild
4 KEDD	Bulesú, Ildikó
5 SZERDA	Angéla, Fatime,
	Kund
6 CSÜTÖRTÖK	Norbert, Szabolcs
7 PÉNTEK	Arianna, Róbert
8 SZOMBAT	Medárd
9 VASÁRNAP	Pünkösöd 1. n.
	Félix

10 HÉTFŐ	Pünkösöd 2. n.
	Margit
11 KEDD	Barna, Barnabás
12 SZERDA	Józsa, Sebő, Villő
13 CSÜTÖRTÖK	Anetta, Antal,
	Tóbiás
14 PÉNTEK	Elizeus, Herta,
	Vazul
15 SZOMBAT	Jolán, Vid, Zója
16 VASÁRNAP	Arany, Jusztna

17 HÉTFŐ	Laura
18 KEDD	Arnold, Márkus
19 SZERDA	Gyárfás
20 CSÜTÖRTÖK	Keve, Rafael
21 PÉNTEK	Alajos, Leila
22 SZOMBAT	Kriszta, Paulina
23 VASÁRNAP	Zolna, Zoltán

24 HÉTFŐ	Iván
25 KEDD	Vilmos
26 SZERDA	János, Pál
27 CSÜTÖRTÖK	László
28 PÉNTEK	Iringó, Leó,
	Levente
29 SZOMBAT	Péter, Pál
30 VASÁRNAP	Bese, Tihamér

NOVEMBER

1 PÉNTEK	Itala, Marianna
2 SZOMBAT	Ilka, Ingrid
3 VASÁRNAP	Győző
4 HÉTFŐ	Károly, Karola,
	Karolina
5 KEDD	Imre
6 SZERDA	Énók, Lénárd
7 CSÜTÖRTÖK	Rezső
8 PÉNTEK	Zsombor
9 SZOMBAT	Nátánael, Tivadar
10 VASÁRNAP	Delinke, Réka

11 HÉTFŐ	Márton
12 KEDD	Aba, Emilia,
	Renáta
13 SZERDA	Bulesú, Szilvia
14 CSÜTÖRTÖK	Aliz, Klementina
15 PÉNTEK	Albert, Lipót
16 SZOMBAT	Ödön
17 VASÁRNAP	Gerő, Hortenzia,
	Salomé

18 HÉTFŐ	Jenő
19 KEDD	Erzsébet
20 SZERDA	Edmond, Jolán
21 CSÜTÖRTÖK	Olivér
22 PÉNTEK	Cecília, Csilla
23 SZOMBAT	Kelemen
24 VASÁRNAP	Emma, Flóra

25 HÉTFŐ	Kata, Katalin
26 KEDD	Virág
27 SZERDA	Flemér, Leonárd
28 CSÜTÖRTÖK	Stefánia
29 PÉNTEK	Kamilla, Taksony
30 SZOMBAT	András

DECEMBER

1 VASÁRNAP	Elza, Natália
2 HÉTFŐ	Aranka
3 KEDD	Ferenc
4 SZERDA	Borbála, Boróka
5 CSÜTÖRTÖK	Unige, Vilma
6 PÉNTEK	Miklós
7 SZOMBAT	Ambrus, Ányos
8 VASÁRNAP	Mária, Márta

9 HÉTFŐ	Gyöngyi, Leona
10 KEDD	Judit
11 SZERDA	Lehel
12 CSÜTÖRTÖK	Gabriella
13 PÉNTEK	Luca, Lúcia
14 SZOMBAT	Huba, Zdenkó
15 VASÁRNAP	Albina, Detre,
	Valér

16 HÉTFŐ	Aletta, Etelka
17 KEDD	Lázár
18 SZERDA	Augusztá,
	Töhötöm
19 CSÜTÖRTÖK	Nemere, Viola
20 PÉNTEK	Domonkos, Otília
21 SZOMBAT	Tamás
22 VASÁRNAP	Anikó, Zénó

23 HÉTFŐ	Viktória
24 KEDD	Ádám, Éva
25 SZERDA	Karácsony 1. n.
26 CSÜTÖRTÖK	Karácsony 2. n.
	István
27 PÉNTEK	Karácsony 3. n.
	János
28 SZOMBAT	Apor, Ráhel
29 VASÁRNAP	Tamás

30 HÉTFŐ	Dávid, Zoárd
31 KEDD	Szilveszter

Lászlóffy Aladár (1937–2009)

KON 2019

Egyesülés – a varázsszó

A romániai Nagy Egyesülés századik fordulójának hosszú, *kampányos* előkészítése, az erre hivatkozó állami „helyzetbe hozás”, amint az többször megmutatkozott, kiváló alkalmat adott egyik-másik kulturális intézménynek arra, hogy kiemelkedően értelmes, értékes programokat kezdeményezzen és teljesítsen be. Nemrég épp e hasábkon emlékeztünk meg a Kolozsvári Magyar Opera többretű projektjéről, amely a város magyar zenei életének száz évére irányította a figyelmet, átfogó, antologikus képet adva néhány nemzedéknyi zeneszerző művéről és kolozsvári kötődéséről.

Nem meglepő, bár kétségkívül furcsa, hogy ha a youtube-keresőbe azt írjuk be: *Uniți prin muzică*, nem egyébre, mint Johann Sebastian Bach *Máté-passiójára* találunk rá. Jelesül egy olyan hang- és kép-felvételre, amely egy július 15-i koncerten készült a brassói Fekete templomban. Nem könnyű mosolygás nélkül tudomásul venni, hogy az itt – és persze a sajtóban – hivatkozott „egyesülés” vegytisztán a mai erdélyiség, a 21. század eleji újtranszilvánizmus tudatformálásának ámarába kapcsolva fogalmazza zenei produkcióba a regionalitás hitét, kulturális alapozottságának meggyőződését, voltaképpen azt, ami épp hogy nem a Nagy Romániáról, hanem az erdélyi *mi*-tudatról beszél. Mert bár a *Máté-passió* e brassói – az országban korhű hangszereken első ízben előadott! – változatában külföldi szólóénekesek (a budapesti Szerekován János, a berlini Susanne Langner és a drezdai Matthias Weichert) is közreműködtek, a brassói főtemplom kántor-karnagya, Steffen Schlandt ál-

tal vezényelt passió alapvetően erdélyi szász, magyar és román muzsikások produkciója volt. A Csíkszeredai Régizene Fesztivál ütemezéséhez igazítva a Fekete templom Bach-kórusa, a csíkszeredai Lux Aurumque énekkar és a Fesztivál barokk zenekara dolgozott össze a Bach-remekmű megszólaltatásán, felkért szólistaként (a fent említettekén kívül) a kolozsvári Gebe-Fügi Renáta és a brassói Dan Popescu mellett az egyetlen nem-erdélyi szólóénekes a bukaresti Nicolae Simonov tenorista volt. De meghívott koncertmesterként üdvözlethették a hazai zenészek Ulrike Titzét is, a drezdai Barokk Zenekar alapító tagját, akinek elévülhetetlen érdemei vannak a kelet-európai muzsikások – elsősorban a barokk zenélés iránt érdeklődő hangszerek – németországi képzésének szervezésében-támogatásában.

S ha már a varázsigeként alkalmazott „egyesülésre” építették rá felemelő vállalkozásukat, érdemes arról is szót ejteni, hogy a brassói evangélikus Honterus-egyházközség és a helybeli iskolák gyerekei ugyancsak bekapcsolódtak a közös koncertbe, mint ahogy az erdélyi zenei élet szász *nagy öregjei* is. Így a sok fiatal vagy közepnemzedékhez tartozó zenész – sok zenetánár! – között olyan nemzetközi hírű muzsikások is feltűntek a kórusban, mint Ursula Philippi vagy Hans-Eckart Schlandt (mindketten orgonaművészek).

De az „egyesülés” nemes eszméjén túl, úgy vélhetjük, egyfajta szíves vendéglátás gesztusa is érvényesült a Máté-passió brassói vállalkozásában. És természetesen nem a (megpályázott s elnyert pénzből kifi-

zethető) szállásra és étkezésekre, nem is az udvarias mosolyokra kell gondolnunk. Még az itthoni román és magyar zenészeket is *vendégül látta* tudniillik a brassói német közösség a bachi zene lelki otthonában. Értsük világosan!: a *sajátjában*. Az evangélikus egyház házi komponistájaként is felfogható – de azért ki nem sajátítható – Bach életműve hol máshol szólna autentikusabb szellemi közegben, mint a német vallási, nyelvi, tudati bástyákban – így például a Fekete templomban?! Ha a mai erdélyi-szász evangélikus egyház nem is az az egyház, attól még a töretlen és öntudatos *sentire cum ecclesia* és a zenei hagyományozás koszakokat átfonó szukcesszióba kapcsolja a 18. század hívő zsenijét meg az őt érteni hajlandó és képes muzsikákat.

Ezen a vendégül látáson még az az egyébként nagyszerű tény sem változtat,

Amplitúdó

hogy a Máté-passió Schlandt-féle produkcióját a bukaresti Ateneumban is és a csíkszeredai Szent Ágoston templomban is előadták, mintegy fővárosi (túlnyomólag tehát urbánus-kulturális) és gyökeresen székelykatolikus keretbe is adva ennek a nagy vállalkozásnak. Nem mellékesen: a bukaresti koncert beágyazottságához nyilván az is hozzájárult, hogy a 85. évét betöltött feketetemplomi Bach-kórus volt, amely 1935 májusában Délkelet-Európában első ízben, épp a Román Ateneumban szólaltatta meg a Máté-passiót.

JAKABFFY TAMÁS

Angyali üdvözlés

Eugen Gáscă retrospektív tárlat nyílt októberben a Quadro Galériában, mely a 20. századi romániai képzőművészet egyik meghatározó személyiségének művészetét kívánja bemutatni. Eugen Gáscă (1908–1989) Gerendkeresztúron született szerény anyagi körülmények között, korán elveszítve szüleit és testvéreit. A családi tragédiák, a folyamatos szegénységgel, illetve a tuberkulózissal való küzdelme mind hozzájárult ahhoz, hogy sajátos életszemlélete és művészi nyelvezete korán kialakulhasson. 1928-ban a kolozsvári Képzőművészeti Főiskolán kezdte tanulmányait, a Párizsból frissen visszatért fiatal tanárok irányítása alatt, majd Bukarestben, és Jászvásáron folytatta.

A Quadro Galériában helyet kapó tárlat a művész első *post mortem* kiállítása, mely széleskörű válogatást tár a közönség elé. Bemutatja az örökösök gyűjteményét, mely a Maros Megyei Múzeum – Marosvásárhelyi Múzeum, illetve jelentős magángyűjtemények anyagával egészül ki. Figyelemre méltó válogatás szerepel az 1930-as években készült festményekből és grafikákból, amelyek bemutatásra kerültek Gáscă 1934-es kolozsvári egyéni kiállításán, amikor a fiatal festő művészetének korai szintéziséhez jutott el. Betekintést kapunk a második, a hatvanas évektől kezdődő festői életszakaszba is, amikor a szocialista realizmus dogmájának enyhülése után Gáscă-nak sikerül művészetében egy újabb szintézist létrehozni. Visszatér a letisztult, egyszerű, ugyanakkor nagyon expresszív képi nyelvezetéhez, és korai vallásos tematikáihoz (*Keresztrefeszítés*, *Menekülés Egyiptomba*, *Síratás I, II*). E melankolikus, az időtlenséget érzetét keltő, tájat és embert kékes fénnel átható képi világot spiritualizált modernizmusként definiálják a kurátorok. A tájba helyezett, gyakran minden nemiséget mellőző, semmibe révedő alakjai titokzatosak, ikonszerű ábrázolásuk és kromatikájuk révén freskókra emlékeztetnek. Az alakok nyújtott vertikálitása, a kék végtelen árnyala-

tainak fénye, illetve a kifejezett érzelmek gazdag skálájának köszönhetően a képekről egyfajta metafizikus időtlenség árad, igazi katarzis-élményt hagyva a szemlélőben.

A kiállítás további érdeme a művész életének utolsó évtizedeiben készített festményeinek és grafikáinak bemutatása, melyek most kerültek először a nagyközönség elé. Az *Öröm*-sorozat (akvarell, olaj) a feltámadás jelenetét dolgozza fel egy burkoltabb, a korban is elfogadhatónak számító formában, melyet figyelmen kívül hagyva, a dekorativitáson túl egy másik, metafizikus világba kapunk betekintést.

Antefaktum

A galéria munkatársai egy monografikus jellegű kiadvánnyal is készülnek, mely lényegesen hozzájárul az életmű közelebbi megismeréséhez és értelmezéséhez, hisz a művész hagyatékban őrzött feljegyzéseit és írásait is tartalmazni fogja. Bár Gáscă ezekben meglehetősen szűkszavú, életszemléletére, művészetére való utalásokkal is találkozunk. Annak ellenére, hogy tájképei absztrakt nyelvezetükkel eltávolodnak a klasszikus tájbrázolástól, a táj közvetlen élménye, melynek az emberi alak is szerves része, mindvégig meghatározó a művész számára: „Az én témáim bennem lakoznak. Tájképeim alakjai a föld emberei, ennek a földnek a részesei. Mély gyökerekkel rendelkeznek, és a nyárfához – kedvenc fámhoz hasonlóan – függőlegesen emelkednek ki a földből, értelmet adva a hely valóságának és a dolgoknak. Az emberi érzések és vágyak kifejezésére szimbolikus alakokat választottam, függőleges, lendületes vagy görbe vonalúakat, melyek mentesek mindenféle tárgyiasságtól.”

PORTIK BLÉNESSY ÁGOTA

Januári évfordulók

- 1 – 570 éve született Lorenzo Medici olasz költő
210 éve született Gustaw Zieliński lengyel költő
2 – 170 éve született August Strindberg svéd író
3 – 350 éve született Kada no Azumamaro japán költő
180 éve született Thaly Kálmán költő
4 – 150 éve született Lyka Károly történész
160 éve született Karel Václav Rais cseh író
5 – 45 éve halt meg Illés Béla író
495 éve halt meg Marko Marulić horvát költő
6 – 50 éve halt meg Franz Theodor Csokor osztrák drámaíró
7 – 250 éve született Antonín Jaroslav Puchmajer cseh költő
8 – 695 éve halt meg Marco Polo olasz író
9 – 110 éve született Feleki László író
500 éve halt meg Jan z Szamotuł lengyel író
10 – 100 éve született Fényi István költő
120 éve született Vaszary János író
11 – 120 éve született Kansztancija Bujlo belorusz költő
12 – 970 éve halt meg Abú Szaid perzsa iráni költő
190 éve halt meg Karl Wilhelm Friedrich von Schlegel német kritikus
120 éve halt meg Szilágyi Sándor történész
13 – 340 éve halt meg Giuseppe Artale olasz költő
160 éve született Kosztisz Palamasz görög költő
160 éve született Maurice Paléologue francia író
14 – 250 éve született Samuel Kollár felvidéki történész
15 – 100 éve halt meg Karl Liebknecht német gondolkodó
70 éve született Balla Zsófia költő
16 – 270 éve született Vittorio Alfieri olasz költő
420 éve halt meg Edmund Spenser angol költő
- 17 – 190 éve született Anton Naum román költő
385 éve halt meg Szenczi Molnár Albert költő
18 – 330 éve született Charles-Louis de Montesquieu francia író
19 – 290 éve halt meg William Congreve angol drámaíró
210 éve született Edgar Allan Poe amerikai költő
20 – 160 éve halt meg Bettina von Arnim német költő
240 éve halt meg David Garrick angol drámaíró
130 éve született Sík Sándor költő
21 – 400 éve született Anders Bording dán költő
100 éve született Lőrinczi László író
22 – 290 éve született Gotthold Ephraim Lessing német író
120 éve született Sárközi György költő
115 éve született Arkagyij Petrovics Gajdar orosz ifjúsági író
23 – 470 éve halt meg Johannes Honterus erdélyi szász humanista
30 éve halt meg Weöres Sándor költő
24 – 130 éve született Victor Eftimiu román író
25 – 260 éve született Robert Burns skót költő
110 éve született Ignác Rózsa író
145 éve született William Somerset Maugham angol író
26 – 870 éve született Muhammad Fakhr al-Din al-Rázi arab író
27 – 100 éve halt meg Ady Endre költő
810 éve halt meg Minamoto no Szanetomo japán költő
320 éve halt meg William Temple angol író
28 – 470 éve halt meg Elia Levita jiddis nyelvű költő
80 éve halt meg William Butler Yeats ír költő
29 – 45 éve halt meg Herbert Ernest Bates angol író
140 éve született József Holly szlovák író
100 éve halt meg Franz Mehring német irodalomtörténész
30 – 150 éve halt meg William Carleton ír író
31 – 220 éve született Rodolphe Töpffer svájci író
? – 1150 éve halt meg Amr ibn Bahr al-Dzsahiz arab író

Horoszkóp

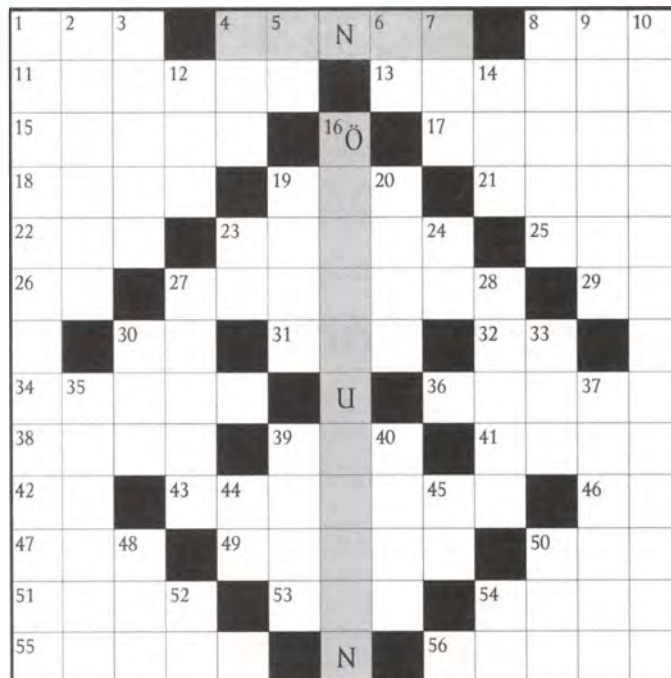
Nem a csillagokban kell keresni a sorsunkat, ...

A fősorok William Shakespeare fenti gondolatának a folytatását rejtik.

VÍZSZINTES: 1. Könnyen hasadó kőzet. 4. A folytatás kezdete. 8. ... poetica; költői hitvallás. 11. Ákontó. 13. Ritka férfinév. 15. Műszálféleség. 17. Becézett Ilona. 18. Sept-...; kanadai kikötőváros. 19. Robbanószer rövid neve. 21. Ugyanaz, latinul. 22. Becézett Pamela. 23. Rideg, barátságtalan. 25. Szamár, franciául. 26. Csak félig! 27. Határozott, talpraesett és szokimondó. 29. Ragadozó ...; balin. 30. A tantál vegyjele. 31. Járom, hám. 32. Ábra szélei! 34. Alapfokú. 36. Hozzánk szállít. 38. Dunántúli város. 39. Görög mitológiai nőalak. 41. Svájci folyó. 42. Vicc lényege! 43. A lovagok példaképe. 46. Ady egyik álneve. 47. Apró, csekély. 49. Gömbölyű játékszer. 50. Szófaj; verbum.

51. Cári parancs. 53. ... an der Thaya; osztrák városka. 54. Széjel, szerte. 55. Cipőtalp része. 56. A mélyben, régiesen.

FÜGGŐLEGES: 1. Arisztotelész tanítványa. 2. Pszeudomorfóza. 3. Személyemtől. 4. Tyúk, angolul. 5. Az ezüst vegyjele. 6. Előadó, röviden. 7. Magyar híriroda. 8. ... Ekberg; színésznő. 9. A tetejére mázoló. 10. Aljas, hitvány. 12. ... Angeles; USA-beli város. 14. Török férfinév. 16. A folytatás befejezése. 19. ... Amos; popénekesnő. 20. Áll alatti zsírpárna. 23. Kicsinyítő képző. 24. A fejére. 27. Pénzvetet hozadéka. 28. A tulajdonodban. 30. Vietnami holdujév. 33. Norvég poptrió. 35. László az oviban. 37. Hegységképző. 39. Iszkol. 40. Juhtejtermék. 44. Az alumínium vegyjele. 45. Egyhangú tréfa! 48. Latyak. 50. Észak-erdélyi folyócska. 52. A zokni feje! 54. Sálvégek!

A Helikon 2018/23-as számában közöl Hasonlat című rejtély megfejtése: ha nem látjuk, hogyan készül.

R.T.

TÁMOGATÓINK: Romániai Írók Szövetsége
Készült a Magyar Kormány támogatásával
Nemzeti Kulturális Alap
Ministerul Culturii
Ministerul Culturii

RMDSZ COMMUNITAS ALAPITVÁNY
TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPITVÁNY

VISIT CLUJ
Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca
The Heart of Transylvania

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő: KARÁCSONYI ZSOLT
Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Főmunkatárs: EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZŐCS ISTVÁN

Szerkesztőség: DEMETER ZSUZSA: kritika
HORVÁTH ELŐD BENJÁMIN: Pavilon 420, Artefaktum
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú

LÁSZLÓ NOÉMI: vers, műfordítás
ANDRÉ FERENC: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő